Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабрийн 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 ЯНВАРЬ 13

Үбэлэй дунда нарын 20 СР. ДА Гарагай 4 № 6 (18620) газеты ... ахилай — 50 мүн., Хэлсээтэ ...

Редакторай булан

ШЭНЭ ЖАРГАЛ МҮНДЭЛӨӨ ГҮ?

2

хүлhэнэй хэм хэмжээн хоорондоо айхабтар ехэ алгасалдаатай байна, тиигэжэ адлил ажал хэжэ байhан зон ондо ондоо байдалтай болоно.

Үмсэлэгын улам үргэнөөр үнэргэгдэхэдэнь, энэ гайхалгүй боложо магад юм бээ. Зүгөөр мүнөө нимэ ехэ алгасалдаанай удха олонхи зондо ойлгогдонгүй байна бишуу.

Салин хүлhэ түлэгын шэнэ системэ олон бодол түрүүлнэ. Энэ ушарта зоболонто журналистнууд баhал үнөөхи шоодоборн зон болонхойбди. Манай түлбэрнин мүнөөнэйхиhөө бага боложо магад байхадань яахабши? «Дүрбэдэхи засаг» гүүлдэгшье hаа, юундэ ходол хойно гараналбди? Али хэблэл засаг зургаанда hаалта болоо гү?

Юуб гэхэдэ, нимэ салин абажа байhан журналистнууд ондоо ажал бэдэрхэ бэшэ аз гү? Нэгэ жэл соо эдэ кадрнуудые бэлдэхэ бэшэш. Тиимэhээ тус гэзэлтэнүүд hүүлдэ гансата тодорхол байха даа. Тоэд тилхэдэ хожом болошоод байха ха юм.

Мүнөө манай республикын худоо ажахыда шахардуу байдал тогтонхой. Сагаан схээр ороод, hүүлэй үедэ айхабтар хүйтэн боложо, үбhэ тэмээлээр хомор малшадые нилээхэнээр мэгдэхээнэ ха. Тиимэhээ олонхи ажахынуудай тараа, hандараашье hаань, малаа бүтэн бүлеэнээр ондо оруулхын тулада бултадаа ерөлдохо хэрэгтэй.

Энэ ушарта засагай зургаануудай зүгhоо туhаламжа, дэмжэлгын үгы hаань, hали юумэндэ найдаха гээшэ гайтан. Тиимэhээ болохо газартань хото газарайшье томо-томо предприятинууд туhаламжа үзүүлхэ арга гэжэ hанаhаар.

Социально-экономическа-байдалай-хүндэ хүшэрhөө боложо, түрэл арадайнгаа ерэдүйн хүби заяанда хабаатай амин шухала асуудалнуудые мартажа огто болохогүй. Юуб гэхэдэ, Россин парламентын болон гүйсэдхэхы зургаануудай хоорондохи хёмороооной хайшаагаар дүүрэхэнь мэдэгдэнэгүй.

1917 онhоо урдахи захиргаанай-территориальна байгуулалжада бусалганай болсо hаань, маанад мэтын үсөөн тсото арадууд автономнёо алдаха болоноби. Нимэ ябадалай хойшолонгууд ямар байхаб? Одоол ганса бурхан багшын мэдэлэй...

Тиимэhээ национальна бэсэ даанан байдалаа улам бэхижүүлхэ, хүргөөхэ хуулита ёноор батажуулха гээшэ 1993 ондэ тон шухала болохо харастай. Энээнhээ уламжалан, буряад арадаа алишье талаhаань hэргээхын хараа шугам барилгалhан национальна худэлөөн улам нэгэдэнги, нягта жагсаалтай байха зэргэтэй.

Хэрбээ нимэ юумэнэй ушараа гээшэ hаань, тон горитой гэдэргээ сухарилта болохо. Юуб гэхэдэ, буряад арадай бодото национальна мэдэрэлтэй болжо, нэгэн бүхэли арад болон үнэхоороо бүрилдэлгэнь, нэгэдэлгэнь тогтохо, тиинhээ тнитэрээ Зүүн Сибирнин болон Забайкалинн үргэн нэлэнхы дайдаар тараа hүүhан бидэнэр бэс бэсhээ бүри хоногдожо магадгүйбди.

Энээн тухай хэзээдэшье мартангүй, национальна бэсэ даанан байдалаа хамгаалха гээшэ олсо шухала. Юу хэлхэб, хаанта Россин үедэ отог отогой илгаалгар хэдэн Дүүмэнүүдэй мэдэлдэ бидэнэрые үгэжэ, үсөөн тоэто маанадые амнарлан, хоорондомнай яha хаян зонуудыгхо байгаа юм юм. Совет үедэкые баhа гурбан хүби болгогдожо хубаагдаад, манай национальна хүргэлтэ нилээд хойшоо татагдаа гэжэ хэлэхэдэ, арсаха хүн олдохо юм аал даа?

Дахиншаа энээндэ бусаха арга бии гү? Үгыл хаш даа... Юуб гэхэдэ, оршон байдалда тон ехэ хубилалтануд болоо. Эдэнние хараада абахал байнабди.

Ye сагай эрьесын гажа буруугаар бусаа hаань яахабибдя гэhэнэй үлүү. Нагаашье hаа, мүнөө дээрээ саашанхи хүби заягаа ооhэдөө ичидхэхэ аргатайл байна бэшэ гүбди? Энээн тухай баhал ходо hанажа ябаха хэрэгтэй. Илангаяа арадай депутадууд...

Шэнэ жэлээр, шэнэ жаргалаар гээд бэс бэсэ амаршалдаг болэйбди. Мүнөө 1993 оной мандахада, шэнэ жаргал мүндэлөө гү? Арсалдаатай асуудал. Гэбэшье ядаруу байдалда орэhон Россин соомнай hайн хубилалтануудай эхин энэл жэлдэ табигдаhай гэжэ найдажаhаа дэмбэрэлтэй юун байха гээшэб?

Тиимэhээ Шэнэ жэлдэ шэнэ жаргал мүндэлөө гү?..

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советтэ болон профсоюзуудай советтэ

ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭДЭЙ АЖАЛАЙ ТҮЛӨӨhЭН ТУХАЙ

Hаяшаг Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет болон профсоюзуудай совет республикын арадай ажахыда худэлдэг хүн зоной ажалай түлөөhэн болон энэ талаар шэнэ тарифууд тушаа хэлсээнүүдые баталха хэрэгэй хэр дүүргэгдэжэ байhан тухай асуудал хаража үзэбэ. Ажалай болон хүн зоннне ажалаар хангалгын министр И. М. Пытин энэ асуудалаар мэдээсэл хэhэн байна.

Нэн түрүүн ажалай түлөөhэ гуримшуулха, тэрэнние нарижуулан hайжаруулха талаар хэгдэжэ байhан худэлмэридэ ехэхэн дутуу дунданууд бии гэжэ тэмдэглэгдэбэ. Республикын арадай ажахын олонхи hалбаринуудта, элдэб мэргэжэлэй булэгүүдтэ ажалай түлөөhэн хэгдэhэн худэлмэринн үрэ дүнгүүдтэй ёноор холбогдоогүй байна. Үилэдбэрине дээшэлүүлхэ талаар тэрэнь хүнүүдые бодотоор урмашуулнагүй. Энээн дээрэhээ ажалай түлөөhэн зарим hалбаринда хэтэрхы ехэ, заримдань дан бага байна. Эсэстээ энэнь обществын социальна байдалые орёо бэрхэтэй болгоно гэжэ республикын Министрнүүдэй Соведэй болон профсоюзуудай советдэй тогтоол сөо заагдана.

Бүхы дээрээ ажалай түлөөhэнэй ехэ болоошье hаа, 1992 ондо республика соо промышленна продукци үилэдбэрилгэ, урда жилэйхитэй сасуулхада, 8,3 процентээр, арадай хэрэглэмжын эд бараа үилэдбэрилгэ 19,3 процентээр бага болоо. Ажахын харилсаануудай таhалагдаhан, бэлэн болгогдоhон продукцине саг соонь худалдаха аргагүй, предприятинуудай элдэб түлбэри түлэхэ мүнгэгүй болоhон дээрэhээ гансахан республикын промышленностьда нёдондо жэлэй ноябрь соо 40.256 хүнэй худэлhэн үдэр дэмы хаягдаа. Энээнтэй хамта 1992 оной октябрийн 1-нэй байдалаар хүн зоной нарын дунда зэргын салин 8373 түхэригтэ хүроод байгаа гэхэ гү, али урда жилэй энэ үсынхиhөө 12 дахин ехэ болоо.

Гүрэнэй урьhаламжын болон страхованийн худэлмэрилэгшэд эгээл ехэ салин абана. Тэдэ организацинуудта худэлдэг хүн бүхэнэй нарын салин 16.932 түхэриг болоно гэхэ гү, али урда жилэй сентябринихhаа 15 дахин дээшэлээ. Промышленностьда худэлдэг хүн бүхэнэй нарын салин дунда зэргээр 11.212 түхэриг болоно гэхэ гү, али энэ үе соо 12,5 дахин дээшэлээ. Транспортын худэлмэрилэгшэ бүхэнэй нарын салин 17.091 түхэриг гэхэ гү, али 31,3 дахин, барилгада худэлэгшэдэйхи — 11.755 түхэриг (12,5 дахин ехэ) болоо. Худоо ажахыда худэлдэг хүнүүдэй ажалай түлөөhэн республикын дунда зэргын хэмжээнhээ нилээд доогуур байна гэхэ гү, али хүн бүхэнэй нарын салин дунда зэргээр 4237 түхэриг болоно.

Материальна үилэдбэридэ худэлдэг хүнүүдэй ажалай түлөөhэн үилэдбэридэ хабаагүй hалбаринуудта худэлдэг хүнүүдэйхиhээ 3—4 дахин бага байхань яаные тааруугүй.

Ажалай түлөөhэнэй нимэ тааруугүй болоhоной гол шалтагаануудынь гэхэдэ, үилэдбэрилэгдэhэн продукцинн болон ондоо гэhэн худалдагдажа абтаhан түүхэй эдүүдэй, хэрэгсэлнүүдэй, түхеэрэлгэнүүдэй сэнгүүдэй хоорондоо тааруулдагаагүй, зарим юумэнэй хэтэрхы үнэтэй болгогдоhонhоо болоно. Эдеэ хоол буйлуулдаг предприятинууд үилэдбэрээ 40—60 процентээр доошолуулhан мүртөө ооhэдынгоо худэлмэрилэгшэдэй ажалай түлөөhые 10—12 дахин ехэ болгоо.

Республикын арадай ажахын элдэб hалбаринуудай предприятинуудта гол мэргэжэлэй худэлмэрилэгшэдэй ажалай түлөөhэнэй тогтомол хэмжээнhээ тэндэхи мэргэжэлтэд, хүтэлбэрилэгшэдэйнь тушаалай салин ямаршье үндэhэ баримтагүйгоор хэтэрхы ехэ болгогдоно гэжэ тогтоол соо заагдана.

Шалгалгажа үзэгдэhэн предприятинуудай хахадынь «Предприятинууд болон ашаг олзотой ажал эрхилэлгэ тухай» Россин Федерацийн Хуулиндa тааруугүйгоор, үнэргэгшэ жэлдэ урда жалгайгээ хэлсээе hуналгүйгөөр хүтэлбэрилэгшэдтээ hэнэ хэлсээ баталhан, зариманнинь ажалша коллективээлигээ хаhаадалга... тинмэ хэлсээ баталhан байха юм.

Энээн дээрэhээ зарим предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй салин тэндэ худэлдэг бусад худэлмэрилэгшэдэй дунда зэргын салинhаа хэдэн арбаад дахин дээгүүр тогтоогдоhон байна.

Олонхи ушарта хүтэлбэрилэгшэдэй салин тогтоогдохоо, предприятие хүтэлбэрилхэдэ хэр орёо, ажахы эрхилэлгын эсэсэй дүнгүүд ямар байха тухай асуудалнуд оройдо хараада абтанагүй. Нимэ байхадань предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд алн абуулгаар худэлмэрилэгшэдэйнгоо салин түлбэрине ехэ болгоhыел оройдоо бишуу. Тиигэжэ ашаг олзоhоо оруулагдаhан мүнгэной ехэнхы үилэдбэрине хүргөөлгэдэ зорюулагдаха ёнотой аад, харин ажалай түлөөhэндэ хэрэглэгдэшэнэ. Мүн худэлмэришэдэйнгоо салин ехэ болгохын тула олохон предприятинууд продукциингаа сэнгые ооhэдоо мэдээд ехэ болгожэрхино.

Эдэ бүгэдые хараада абажа, республикын Министрнүүдэй Совет, профсоюзуудай совет баталан абаhан энэ тогтоол соогоо арадай ажахын бүхы hалбаринуудта ажалай түлөөhэндэ тохёолдоhон дутагдалнуудые усадхаха, ажалай түлөөhэ тогтоохо гуримые нарижуулан hайжаруулха хэмжээнүүдые хараалга.

«Хамтын хэлсээнүүд болон үгсээ ойлгодсоно тухай» Россин Федерацийн Хуулинн 7-дохи, 19-дохи, 20-дохи статьянуудтай зохилдуулан, 1993 ондо арадай ажахын hалбарин бүхэндэ ажалай түлөөhэнэй ямаа байха тухай тусхай тарифай гуримые ооhэд ооhэдынгээ профсоюзуудай органуудтай хэлсэжэ баталха гэжэ республикын Элүүрые хамгаалгын, Сойлой, Ой мэдоной ажахын, Эрдэм hурал-салай, Худоо ажахын болол эдеэ хоолой министерствэнүүдта, Капитальна барилгын, Гэр байрын болон социально-соёлой барилгын, Хамгы бөөнгын, Хүн зоннне транспортаар, Хэлхеэ холбооной талаар хангалгын, Геологинн болон байгаалинн баялиг ашаглалгын, Гэр байрын-коммунальна ажахын, Худалдаа наймаанай болон нөөсөлгэнүүдэй гүрэнэй комитедүүдтэ, Бүкоосоюзда даалгадаа. Тэдэ хэлсээнүүд соонь хүнүүдэй бүтөөдэг худэлмэринь хэр орёо байные, удха шэнэ ехэтэйе хараада абажа, мэргэжэлэй булэгүүдтэ ажалай түлөөhэнэй хэмжээнүүдые тодорхойлхо, тариф тогтоохо байна. hалбаринуудай тарифна хэлсээнэй баталагдаhан тухай 1993 оной февралийн 10 болотор республикын Ажалай болон хүн зоннне ажалаар хангалгын министерствэдэ дуулгагдаха ёнотой.

Тэрэшэлэн Россин Федерацийн правительствын 1992 оной октябрийн 14-нэй тогтоолоор баталгадаhан нинтэ тарифна гуримай ёноор ажалай түлөөhэнэй хэмжээе тодорхойлхын тула бюджетhээ hомологдоhон мүнгэ абадаг предприятиг, организацин, эмхи зургаануудай бүхы худэлмэрилэгшэдэй дунда ээлжээтэ бэшэ аттестаци үилэргэхэ гэжэ министерство болон албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэ даалгагдаба.

Бюджедhээ хангагдадаг hалбаринуудай бүхы худэлмэрилэгшэдэй дунда аттестаци үилэргэхэ гуримые нарижаар хиная хаража, энэнние худэлмэрилэгшэдэй ажалай болон зохёохы эдэбхине дээшэлүүлхэ, урмашалыень ехэ болгохо, ажалай түлөөhые ёнотой үнэн зүбоор тогтоохо гэжэ министерствэнүүдтэ, албан зургаануудта дурадхагдана.

Республика соо худөө ажахын эдеэ хоолой зүйлнүүдэй, мүн буйлуулдаг предприятинуудай продукцинн үнэ сэнгүүдэй экономическа талаараа хэр тааруу байhаннне Буряад Республикын Экономикын гүрэнэй комитедтэй хамта нэжэклижэ үзэхэ гэжэ Худоо ажахын болон эдеэ хоолой министерствэдэ даалгагдаа.

Бүхы дээрээ hалбари бүхэндэ, мэргэжэлэй булэгүүдтэ ажалай түлөөhэнэй ямар хэмжээндэ байhан тухай квартал бүхэндэ согсолжо, отчётитэдэ ходо мэдээсэжэ байха гэжэ республикын Статистикын талаар гүрэнэй комитедтэ, мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ дурадхагдана.

«Улаан-Одон» (Ивалга) ажахын hү hаалгин фермэдэ зунhаа хойшо hааhан hүеэ эндээ буйлуулжа, зоохэй болгоно. Энэ хэрэгые зоотехник П. Н. Нимаев эрхилнэ. Эндэ операторнуд Валентина Тарбаева Людмила Цыбендоржиева хоёр үнжоод лэ үдэртэ 1500 килограмм hү буйлуулжа, зоохэй үилэдбэрилнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: оператор Валентина Тарбаева.

С. Балдуевай фото.

Республикымнай ажалай үдэр

ХУДАЛДААНДА ГАРГАГДАБА

Кабанскын районой муниципальна зөөрнин жасада ээлжээтэ худалдаа наймаан үнэргэгдөө. Коммерческэ конкурсын гуримаар Селенгинскын банно-прачечна комбинат, муниципальна худалдаа наймаанай «Луч» предприятинн 7-дохи, 15-дахи, магазинууд (Выдрино посёлок), Селенгинск хотын «Багульник» кафе наймаанда табигдаба.

Банно-прачечна комбинадай түлөө наймаанай эхиндэ 37 мянган түхэриг эригдэг hэн. Хаамал түхэлэй «Малина» гэжэ акционернэ бүлгэм 5 миллион 550 мянган түхэригоор энэ комбинадые худалдажа абаа.

«Тэрэнги» кафегэй ажалша коллектив 200 мянган түхэригоор кафегэй үмсэлхэ хүсэлтэй байгаа. Тоэд талын хүн 820 мянган түхэриг дурадхаад, кафе үмсэлөө hэн.

«Луч» предприятиншхид магазинуудаа 2 миллион түхэригоор худалдажа абаба.

Түс конкурсын гуримай ёноор худалдан абагшад бүхы сэнгэй 20 процентыень ваучернуудаар тө... юм.

Р. ДМИТРИЕВА.

Итар-Тасс hүүлэй мэдээсэл

РОССИН КОМПАРТИИН СЪЕЗД БЭЛДЭХЭ

МОСКВА. Россин Компартинн хоёрдохи онсо съезд (hэргээлгын-нэгэдэмэл) бэлдэхэ талаар эмхидхэлэй комитедэй заседани эндэ үнэргэгдөө hэн. Россин КП-гэй уставай болон Россин коммунистнууд ба эрхэтэдтэ хандаhан политическэ мэдүүлгын проектнүүд хаража үзэгдэhэн байна. Гадна эмхидхэлэй асуудалнууд хаража үзэгдэбэ. Съезд февралийн 13—14-дэ Москвада болохо байна.

РСФСР-эй КП-гэй урданай хүтэлбэрилэгшэдhөө Россин Компартинн хүтэлбэрилэгшэ Валентин Купцов, ЦК-гай секретарьнар байhан Геннадий Зюганов, Александр Мельников болон Александр Соколов гэгшэд съездые бэлдэхэ талаар эмхидхэлэй комитедтэ оруулагдаа. КПССые хориhоной hүүлдэ байгуулагдаhан коммунис ба социалис нэгэлтэн олонхи партинуудай түлөөлэгшэд, парламентын «Россин коммунистнууд» можын хүтэлбэрилэгшэд эмхидхэлэй комитедэй заседанида мүн лэ хабаадалсаба.

Россин КП-гэй уставай проектые зүбшэн хэлсэлгэдэ 23 хүн хабаадаба. Энэ политическэ эмхинне hэргээхын тулада тааруу зохид эрхэ нүхэсэл байгуулха хэрэгтэй гэжэ үгэ хэлэhэн олонхи хүнүүд тэмдэглээ.

Ойрын үрбан долоон хоногой туршада бүхы Россида партийна суглаануд ба конференциинүүдые үнэргэгэжэ, партийн зургаануудые hэргээхэ гээд түсөблэгдэбэ.

СЕРГЕЙ ФИЛАТОВ — РФ-гэй ПРЕЗИДЕНТЫН ЗАХИРГААНАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ

СТАВРОПОЛЬ. Россин Федерацийн Президентын захиргаанай хүтэлбэрилэгшөөр томилогдоhонтойгсо дашарамдуулан, Россин Федерацийн Верховно Советэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Сергей Филатов эндэхи Гостелерадиокомпанида интервью үгэhэн, тэрэнь ИТАР—ТАССта дамжуулагдаhан байгаа. Тэрэ Кисловодскдо амаржа байнхэй.

Манда засагай тогтууритай байгуулламжануудтай демократическа Россин хэрэгтэй гэжэ Сергей Филатов онсолон тэмдэглээ hэн. Апрель hарада үнэргэгдэхөөр хараалагдаhан референдум хаа болгохын тула олохон предприятинууд продукциингаа сэнгые ооhэдоо мэдээд ехэ болгожэрхино.

Эдэ бүгэдые хараада абажа, республикын Министрнүүдэй Совет, профсоюзуудай совет баталан абаhан энэ тогтоол соогоо арадай ажахын бүхы hалбаринуудта ажалай түлөөhэндэ тохёолдоhон дутагдалнуудые усадхаха, ажалай түлөөhэ тогтоохо гуримые нарижуулан hайжаруулха хэмжээнүүдые хараалга.

«Хамтын хэлсээнүүд болон үгсээ ойлгодсоно тухай» Россин Федерацийн Хуулинн 7-дохи, 19-дохи, 20-дохи статьянуудтай зохилдуулан, 1993 ондо арадай ажахын hалбарин бүхэндэ ажалай түлөөhэнэй ямаа байха тухай тусхай тарифай гуримые ооhэд ооhэдынгээ профсоюзуудай органуудтай хэлсэжэ баталха гэжэ республикын Элүүрые хамгаалгын, Сойлой, Ой мэдоной ажахын, Эрдэм hуралсалай, Худоо ажахын болол эдеэ хоолой министерствэнүүдта, Капитальна барилгын, Гэр байрын болон социально-соёлой барилгын, Хамгы бөөнгын, Хүн зоннне транспортаар, Хэлхеэ холбооной талаар хангалгын, Геологинн болон байгаалинн баялиг ашаглалгын, Гэр байрын-коммунальна ажахын, Худалдаа наймаанай болон нөөсөлгэнүүдэй гүрэнэй комитедүүдтэ, Бүкоосоюзда даалгадаа. Тэдэ хэлсээнүүд соонь хүнүүдэй бүтөөдэг худэлмэринь хэр орёо байные, удха шэнэ ехэтэйе хараада абажа, мэргэжэлэй булэгүүдтэ ажалай түлөөhэнэй хэмжээнүүдые тодорхойлхо, тариф тогтоохо байна. hалбаринуудай тарифна хэлсээнэй баталагдаhан тухай 1993 оной февралийн 10 болотор республикын Ажалай болон хүн зоннне ажалаар хангалгын министерствэдэ даалгагдаха ёнотой.

Тэрэшэлэн Россин Федерацийн правительствын 1992 оной октябрийн 14-нэй тогтоолоор баталгадаhан нинтэ тарифна гуримай ёноор ажалай түлөөhэнэй хэмжээе тодорхойлхын тула бюджетhээ hомологдоhон мүнгэ абадаг предприятиг, организацин, эмхи зургаануудай бүхы худэлмэрилэгшэдэй дунда ээлжээтэ бэшэ аттестаци үилэргэхэ гэжэ министерство болон албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэ даалгагдаба.

Бюджедhээ хангагдадаг hалбаринуудай бүхы худэлмэрилэгшэдэй дунда аттестаци үилэргэхэ гуримые нарижаар хиная хаража, энэнние худэлмэрилэгшэдэй ажалай болон зохёохы эдэбхине дээшэлүүлхэ, урмашалыень ехэ болгохо, ажалай түлөөhые ёнотой үнэн зүбоор тогтоохо гэжэ министерствэнүүдтэ, албан зургаануудта дурадхагдана.

Республика соо худөө ажахын эдеэ хоолой зүйлнүүдэй, мүн буйлуулдаг предприятинуудай продукцинн үнэ сэнгүүдэй экономическа талаараа хэр тааруу байhаннне Буряад Республикын Экономикын гүрэнэй комитедтэй хамта нэжэклижэ үзэхэ гэжэ Худоо ажахын болон эдеэ хоолой министерствэдэ даалгагдаа.

Бүхы дээрээ hалбари бүхэндэ, мэргэжэлэй булэгүүдтэ ажалай түлөөhэнэй ямар хэмжээндэ байhан тухай квартал бүхэндэ согсолжо, отчётитэдэ ходо мэдээсэжэ байха гэжэ республикын Статистикын талаар гүрэнэй комитедтэ, мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ дурадхагдана.

Уншагты танилсагты

2-дохи нюурта. Таряашадай ажахын түрүүлнын алхамууд. В. Бубнов: «Шадабал, ашагтайл байха ёнотой».

Б. Бирбаев: «Далан hаhагай дабаан» — зураглал.

Б. Жамсуев: «Хүндүүлхэй» асуудалнуудай олоншье hаань...».

3-дахи нюурта. Б. Цыренов: «Үгын үүргэ сэгээ нэгүй». Нүхэр тухай үгэ. Б-Ж. Гармажапов: «Сэдьхэл hэшхэл хоёроо тэнсүүлэн».

Н. Дугаров: «Буряад хэлэнэй синонимууд».

4-дахи нюурта. Соёлой hонинуд. Спорт. Дэлхэйн hониной дэжэнэ.

Үдэрэй үзэгдэлнүүд

ОРОЖЕНО... hАНАХААР БЭШЭ ХҮЙТЭН БАЙНА

амараараа Улаан-Удэл элбэг сагаан ... байгааб гэхэдэ, ... гэжэ үхибүүдшье ... байха. Хоёрүүлэхэ болоо hаа, алдомнай шахуу найа байhан мороженомна соомкай hүн ... лгидажа байhаннне тэмдэглээ гү? Үгыл ха. Бодото байдалай харуулhанай ёноор, зоохэй, тоно, hүөөр ... хэмгүй схээр дуталдажа байhан аад, мороженын элбэг байхые харахадаа гайхахаш.

Тиимэhээ Улаан-Удын hүнэй комбинадай харюусалгата тушаалтанhаа энээн тухай hугахадамни, нигэжэ хэлэбэ: «Бидэ үдэртоо хоёр тонно мороженто гаргадагбди. Тинхэдээ гол түлэб магазинуудай захилаар хэгдэдэг. Хүйтэнэй бууhаар, тэрэнэймнай захид бага болонхой. Манай мороженто саарhаар хэгдэhэн аяга соо худалдагдадаг юм».

Нютагаймнай мороженто аягануд соо худалдагдана гэжэ ойлгобобди. Харин тинхэдэ вафельна аягатай мороженонуд хаанахи гээшэб? Эдэмнай олон хото городуудhаа асарагдадаг эдеэн гээшэ. Омскhоо, Новосибирскhээ, Курскhаа, Ульяновскhаа болон хүршэ Эрхүүhээшье байха Эдэнэй нютаг дээрэмнай үилэдбэрилэгдэhэн продукциhаа үндэр сэнтэйнь мэдээжэ. Ямар аргаар, хайшан гэжэ аяар тэндэhээ асарагдаhаннинь мэдэгдэхэгүй. Мороженын дайралдаhан лэ газарта, элдэб хүнэй гарhаа худалдагдажа байхада, абажа эдихэ гээшэнь хайшаа юм ааб? Зунай аяма халуунда элбэг байгаа hаань, гоёл бэлэй. Харин мүнөө... Хүйтэндэ дааража, ханиажа хахажа ябаад, мороженто үшоо эдил даа! Үхибүүд энээннне ойлгоногүй. Ямаршье эрхэ байдалда хэгдэhэнь мэдэгдээгүй, холоhоо асарагдаhан мороженто, түрэлхид, үхибүүдтээ бү абаарайгтыл даа. Тон схээр хашагдаа hаа, тэрэ саарhан аягатайень шэлэхэ юм. Тэдэ Улаан-Удымнай hүнэй комбинадта хэгдэдэг, шалгагдаhан продукци гээшэ.

В. ТОКТОХОЕВА.

Таряашадай ажахынуудай түрүүшын алхамуудай

ШАДАБАЛ, АШАГТАЙЛ БАЙХА ЁhОТОЙ

Хүн ... та хамты ажахынуудай, нэн түрүүн колхозуд, совхозуудай хуу тараагдахань, тэдэнэй орондо таряашадай (фермерскэ), үмсын ажахынуудай эмхидхэгдэхэнь гэхэ мэтэ хүлгоон, шаг шуурган бүүлэй үедэ замхантаба.

Унарынь юуб гэхэдэ, жэшээнь, манай Хурамхаанай аймагта мүнөө бэсэ гүйсэд таагаад, бухы юумэндээ бодото эзэд болоод хүдэлхэ дуратай, тиимэ шадалтай айлнууд таряашадай гэхэ гү, али хүсэд фермерскэ ажахынуудые эмхидхээд хүдэлжэ байна. Тиихэдэ Улаанхаанай сомоной Советэй газаа дээрэ Самахай, Нирэгтэ гэжэ нютагуудта уг унгиа дахажа, түрэл түхэмөөрөө хамтараад хүдэлжэ байhан хөөр ажахы бии.

Саада тээнь урдань байhан колхоз, совхозууд гол түлөб хуушан хэбээрээ үлөө. Тэдэнние заатагуй тараaха, үмсын ажахынууд болгохо гэжэ хэншье бааланагүй. Тиимэ зорилгошье табигданагүй. Энэмнай хүн зоной өөhэдынь шиидхэхэ хэрэг ха юм.

Нүгөө талаараа хамтын ажахы гээшэмнай үниинhөө хойшо түхэлөө олоhон, үйлэдбэрийн - технологическа, мүн социально-экономическа түхэлтэй болоhон ажахы эрхилэлгын нэгэ нинтэ комплекс ха юм. Энэние гантэ бөлэхэнээр задалжа, тараажархихань даб дээрэ бэрхэтэй байна.

Гэбэшье хамтын, гүрэнэй өөриие үмсэлхэ, бодото эзэдтэй болгохо хэрэгые мүнөө зогсоохын аргагүй гэжэ баhал бултанда эли болонхой.

Эгээл энээн дээрэhээ шэнээр эмхидхэгдэжэ байhан таряашадай (фермерскэ) ажахынуудые али болохоор дэмжэхэ, түйалха гээшэ манай шухала зорилго.

Бүүлэй мэдэрогоор, аймаг соо таряашадай 30 ажахы тоологдоно. Тэдэнэр хамтадань 14 мянга гаран гектар газар; тэрэ тоодо 5700 гектар таряалан, 2500 гектар сабшалан, 4300 гектар бөлшээри дажа абанхай. Энэ газарай 734 гектарынь тогтомол болзорой арендээр, 1835 гектарынь даб дээрэ хэрэглэгдэхэр, харин ороодоол 344 гектар газар үмсын болгогдожо үгтоод байна.

Шэнэ фермернүүдэй ямар зон бэ гэбэл, тэдэнэр үниинhөө хойшо мал болон таряан ажалда хүдэлжэ байhан, дүй дүршэлтэй, гол түлөб 30—40 гарамгай наhанай хүнүүд, олонхинь машина, техникэ hайн мэдэхэ, хүдэлгэжэ, заhабарилжашье шадаха хүнүүд юм. Диплэнхидээ дүтын түрэл зон, айлнууд лэ гэр бүлөөрөө хамтаржа, таряашадай ажахы эмхидхэнэ.

Таряашадай олонхи ажахынууд гол түлөб адууhа мал үсхэбэрилхэ шэглэлтэй байна. Мүнөө тэдэ ажахынуудта, өөhэдынь үмсын малгүйгөөр, бүхыдөө 400 гаран үхэр, 1730 гаран хонид, хэдэн арбаад адуу морид тоологдоно. Гушан ажахыда элдэб түхэлэй 20 трактор, бага зэргыг элдэб жэжэ-божо техникэ үгтэнхэй.

Дээрэ дурсагдаhан таряашадай ажахынуудай ороодоол нэгэнинь—«Ламашха» гэжэ ажахыл ороohо таряа ургуулдаг шэглэлтэй.

Ажалай эмхидхэлэй шэнэ гуримаар хүдэлжэ байhан фермернүүднай ямар үрэ дүнгүүдые түйлана гээшэб?

Жэшээлхэдэ, хөөр жилэй саана эмхидхэгдэhэн Хурамхаанай «Восход» гэжэ нэрэтэй (ахалагшань Н. Н. Зверьков) ажахыда 9 хүн хүдэлнэ. Үнгэрэгшэ жилдэ эдэнэр даажа абаhан сабшалан дээрөhөө 5000 центнер үбнэ хуряагаа гэхэ гү, али гектар бүриноо дуйда зэргээр 30.9 центнер олон жилэй ногоной ургаса абаа юм. Тиихэдэнь аймаг соо олон жилэй ногоо тариhан газарай ургаса гектарай арай гэжэ 9,6 центнертэ хүрөө. Энэ ажахы нёдондо гүрэндэ 57 центнер мяха, 5 центнер шахуу hү худалдажа, тэрээнhээ оруулhан мүнгэнhөө 300 мянган түхэригыень урид абаhан урьhаламжаяа бусаалгада түлөө.

«Шанхай» гэжэ нэрэтэй таряашанай багахан ажахы (ахалагшань С. Х. Ричино) нёдондо хөөр гектар шахуу газарта хартаабха таряад, гектар бухэнhөө 167 центнер ургаса хуряагаа. Абаhан ургасынгаа 58 центнерыень гүрэндэ худалдаа, 50 центнерыень үрэhондэ хаагаа. Гүрэнhөө урьhаар мүнгэ абажа, өөhэдөө hууха шэнэ гэр, 40 үхэрэй байха хашаа баряа. Үшөо хартаабха, овощ хадагалха тусхай байра барижа эхилэнхэй. Энэ ажахыда ороодоол 4 хүн хүдэлдэг.

Бүри hаяшаг бии болгогдоhон таряашадай үшөо нэгэ ажахы (ээзэниинь М. С. Зверьков) ороодоол хэдэхэн hара соо хүдэлжэ байбаншье, 80 мянган түхэригэй мяха гүрэндэ, хүн зондо худалдаhан байна.

Гэхэтэй хамта бүхы юумэндээ бодото эзэд гэжэ нэрэтэй болоошье hаа, даа-hан ажал хэрэгтээ үнөөхил урда мэтэ халирхай, харюусалга багатайгаар хандадаг, хара хүлhэсэ ехэор гаргахаяа айдаг хүнүүд үшөөл бии. Үнэндөө, өөhэдын ажахы эрхилдэг болоhон зон ондоохоноор лэ хүдэлхэ ёhотой гэжэ hанахаар ха юм.

Ягдаган таряашанай ажахы (ахалагшань Д. Н. Ухинов) үнгэрэгшэ жилдэ анар 100 шахуу гектар сабшаланhаа ороодоол 650 центнер гэхэ гү, али гектар бухэнэй минл 6,6 центнер үбнэ хуряажа абаа. Эндэ долоон хүн хүдэлдэг. Илангаяа сабшалангаа саг соонь үтэгжүүлжэ, үhалжа, малаа hайнаар харууhалжа, эдеэлүүлжэ шадаагүй дээрэhээ мүрэй үрэ дүн түйлаагүй бшуу. Эдэнэр тэрэ дээрэ дурдагдаhан П. Н. Зверьковой ажахынхидтай нэгэл адли эрхэ байдалда хүдэлөө ха юм.

Тэрэшэлэн «Дархан» гэжэ ажахы (ахалагшань Б. Б. Будаев). «Рассвет гэжэ ажахы (ахалагшань С. Ф. Анохин) баhал биратай үрэ дүн түйлажа шадаагүй.

Бүхы дээрэ үнгэрэгшэ жилдэ Хурамхаанай аймагта таряашадай ажахынууд 44 тонно таряа, 87 тонно хартаабха, 8 тонно овощ, 13,9 мянган центнер үбнэ хуряажа абаа. Мүн тэдэ ажахынуудhаа 77,2 центнер мяхан, 4,5 центнер hүн гүрэнэй эдеэ хоолой нөөсэдэ оруулагдаа.

Юун дээрэhээ тэдэнэй ажалай үрэ дүн нимэ багаб гэхэдэ, эдэ ажахынуудай олонхинь гол шэглэл, түхэлөө үшөө хүсэд олоогүй, материальна үндэhэ hууринь тулюур, машина техникээр ёhоор хангагдаагүй байhаар. Хүдөө ажахын элдүүрийн газарайнь 100 гектар бухэндэ ороодоол 3 үхэр, 12 хонин хүртэнэ. Харин колхоз, совхозуудта элдүүрийн газарай 100 гектар бухэндэ 9 үхэр, 56 хонин хүртэнэ ха юм. Газарайнгаа гектар бүриhөө ехэ продукци абадаг болоогүй hаа, ямаршье ажахы ашаг үрэтэйгөөр хүдэлжэ шадахагүй бшуу.

Манай hанахада илангаяа мүнөө энэ хүшэр бэрхэтэй сагта таряашадай (фермерскэ) ажахынуудай түргэн хүл дээрээ гарахынь, саашадаа hайнаар хүргэхэнь тула гүрэнэй зүгhөө болото туhаламжа хүргэгдэхэ ёhотой. Нэн түрүүн тэдээндэ таараа[illegible] илангаяа МТЗ түхэлэй трактор, багашаг ашаланай автомашина гэхэ мэтэ, мүн барилгын хэрэгсэл, үрэhэ, хурэнгэ, үтэгжүүлгэ барааг тааруу сэнгээр худалдаа, хангаагүй hаа, фермерскэ ажахынууд схэл ялаадаха байна.

Аграрна реформо бэелүүлгээр абтаhан Россин Федерацин хуулинуд [illegible] нуудуд соо таряшадай ажахынуудые зөөрөн хэрэгсэлэй болон техникээр талаар хангалгые бодото дээрэнь бэлүүлхэ оной арганууд түшаатоорхой заабари үгтөөгүй байдаг. Энэ асуудал засагай дээдын зургаануудта үшөо дахин харагдаха, зүб тээшээ түргэн шидхэгдэхэ зэргэтэй.

Нүгөө талаараа таряашадай (фермерскэ) ажахынуудай абаhаар ашаг үрэтэйгөөр хүдэлхэ хэрэгтэ бага бэшэ hаад боложо байhан асуудал гэхэдэ, бэсэ даажа нимэ ажахы эмхидхэхэ гэhэн хүнүүд олонхи ушарта тэрэнээ ямар шэглэлтэйгээр эрхилхэб гэжэ хүсэд бодожо, шэнжэлжэ үзэнэгүй. Юуб гэхэдэ, айл, хүн бүхэн булта адли ороohо, таряа, хартаабха, овощ ургуулжа гү, али адууhа мал үсхэбэрилжэ шадахагүй. Тиимэhээ өөhэдынгөө мэдэхэ шадаха юумые, угайнгаа хэрэг ажалые, илангаяа газар нютагайнгаа эрхэ байдалда тааруу hалбари эрхилхэ болоно. Жэшээнь, анханhаа хойшо үбнэ тэжээлэй, нэн түрүүн hэмэтэ тэжээлэй дутамаг байдаг манай Хурамхаанай аймагай зарим нютагуудта (Улаанхаан мэтэ) таряашадай ажахынуудай гол түлөб hайн шанартай мяха үгэдэг үүлтэрэй мал үсхэбэрилөө hаань, таатай гэжэ hанахаар. Казахай сагаан толгойто, хальмаг, буряад үүлтэрэй үхэрнүүд манай эндэхи шэрүүн уларилтай газарта, хада уулын, ойн, хуурай тальншье бэлшээридэ ехэ шадамар ябажа, хоолойгоо тэжээхэ аргатай байна.

Тиихэдэ hү шэмэ схэтэй симментал үүлтэрэй үхэр үсхэбэрилхэсэ боложо ёhотой гэнэгүйбдн. Сагаан эдеэ үйлэдбэрилэнгүй ажамидархын аргагүй. Нигэд ерэхэдээ ороohо таряа, тэжээлэй ургамал hайса ургуулха аргатай нютагуудта сэбэр үүлтэрэй эгээл шэлэгдэмэл hайн үхэрнүүдые худалдажа абахаар илемпредприятида захин хэхэ хэрэгтэй.

Хонь үсхэбэрилгые абаад үзэхэдэ, дэлгүүрэй харилсаанай үедэ энэ hалбариhаа ашаг олзо оруулхын тула фермернүүдные хонидойнгоо үүлтэр hайжаруулха, ноohо ехэор үгэдэг, түл түрэсэ hайнтай хонидые олон болгохо зэргэтэй.

Эдэ бүгэдэтэй хамта аймаг соо гахай, шубуу, зүгы үсхэбэрилхэ, огородой эдеэ ургуулха, үрэ жэмэстэ саад эрхилхэ арга боломжо зарим нютагуудта яhала бии ааб даа.

Тобшолон хэлэхэдэ, ажахы бүхэн өөhэдынгөө арга боломжые, эрхэ байдалаа, ашаг олзо оруулхаяа хараада абажа, бүхы юумэсэ урид тооложо, шэнжэлжэ, мэргэжэлтэдтэй зүбшэжэ үзөөд, ямар нэгэ зохид шэглэл олохо зэргэтэй болоно.

В. БУБНОВ,
Хурамхаанай аймагай худоо ажахын управленийн начальник.

Танние ямараар ханганаб?

«ХҮНДҮҮЛХЭЙ» АСУУДАЛНУУДАЙ ОЛОНШЬЕ hААНЬ...

hаяшаг Яруунын аймагай Улаан-Малшан hууринда үнгэрhэн суглаан худоогэй захиргаанай зайhан Б. Х. Намсараевай тоосоогоор эхилээ. Тэрэнэй элидхэл дотор мэдээжэ бэрхэшээлнүүд дурдагдаа. Өөрын бюджедгүй, материально-техническэ баазагүй худоогэй захиргаан ямаршье социальна зорилгонуудые шидхэхэ аргагүй. Худоогэй захиргаанай дэбисхэр дээрэ дунда hургуули, хэлхеэ холбооной отделени, соёлой байшан, библиотекэ оршодог. Целиниэ совхоз мүнгэ зоорин талаар ехэ шахардуу байдалда оронхой. Гэбэшье худоогэй захиргаан бэрхэшээлнүүдтэ шалтаад, мини hуунагүй. Hуурин дотор 12 гэр бүлэдэ али болохо туhаламжа үзүүлхэ зорилгоор тэрээндэ хямдаар эдеэ хоолой эүйлнүүдые худалдажа абахя талонгууд үгтэнэ. Нютагай эмхи зургаанууд шадалгүй гэр бүлэнүүдтэ ходо анхарал хандуулдаг. Нигүүлэсхы сэдьхэлэй туhаламжа гээд ерэhэн посылкануудые, хүнэй үргэhэн мүнгэ, хубсаha хубаажа тараaха тусхай комисси байгуулагданхай.

Анхандаа hууринда худэлжэ байhан ажаhуугшадай хэрэлэмжэ хангалгын комбинадай филиал хаагдажа, хүн зоннае хангалга Тэлэмбын филиалда даалгагдаhан юм. Теэд тэлэмбыхнид ямаршье хангалга, туhа үзүүлнэгүй. Тиимэhээ худөөгэй захиргаан Шэтын комбинадтай хэлсээ баталhан байгаа. Энэ хэлсээнэй ёhоор телевизорнүүдые зайhабарилха мастернууд Улаан-Малшанда ерээд ошоо hэн. Мүн эхэнэрэй үhэ зайhадаг мастер ерэхэ гээд хүлеэжэ байгаа бэлэй.

Hууринай магазинда нэн түрүүн хэрэгтэй болодог эд бараан бии. Гэбэшье сонхын шэл, шифер гэхэ мэтэ барилгын материалнууд байхагүй. Шалгалта үнэргэлдэжэ, наймаалагшад 37 мянган түхэригэй архи, тамхин гэхэ мэтые шухаг эд бараа нюугаад байгаа гэжэ элирүүлэгдээ.

Энлэхи амбулаторини байшан хуушарнхай, тиимэhээ тэрээндэ зайhабарилга хэхэ хэрэгтэй. Энэ хэрэгтэ мүнгэ олохо гээшэмнай баhал шидхэлэшэгүй асуудал болонхой. Суглаан дээрэ аймагай түбэй болоhоной [illegible] мад врач В. Н. Шэноев түбэй больница энэ хэрэгтэ шадаха зэргээрээ мүнгэ hомолхо, мүн совхозой туhаламжа үзүүлээ hаань, hайн байгаа гэжэ хэлээ hэн. Аймагай врачнууд Улаан-Малшанда ерэнэгүй шахуу гэжэ суглаан дээрэ хэлэгдээ. Түбэй больницын врачнуудhаа бүридэhэн бригада эмхидхээд, hаяар эльгээхэдэ гэжэ В. Н. Шоноев суглараг-шадые найдуулба.

Элидхэл соо нютагай hуруулинин ажабайдал тобшоохоор харуулагдаа. В. Ф. Князевай директорээр томилогдоhоной hүүлээр hургуулинин материально-техническэ баазаа hайжараа. Богонихон болзор соо гараж, теплицэнүүд бариндаа. Энээнэй ашаар үхибүүд овощ үргуулдаг болоо. Баяр hургуулиа сёдолой цех эмхидхэгдэhэн юм. Эндэ hурагшад элдэб хубсаha оёжо худалдаа. Үнэ сэнгүүдынь гүрэнэй наймаанайхнhаа hураггүй доогуур, хубсаhанай шанарынь hайн гэжэ онсололтой. Гадна нутрини арhаар үбэлэй малгайнуудые сёхоор түсэблэгдэнэ. Мүнөөнэй эрхэ байдалда hургуулишье хадаа ажамидарха арга боломжоо нигэжэ бэдэрнэ ха юм.

Суглаан дээрэ хэлхеэ холбооной хангалтагүй худэлмэри тушаа гомдолнууд ороhон байгаа Жэшээнь, хэлхеэ холбооной отделенинн мастер Конеев хэдэн хоногоор «Маяк» программа худэлгоед, республикын радио-дамжуулга болоулжархина. Мүн айлнуудай телефонуудые зайhабарилнагүй. Шэнээр баригдаhан гэрнүүдтэ радиогой утаhан татагданагүй. Суглаан дээрэ хэлхеэ холбооной аймагай таhагай начальник И. С. Трубченинов бухы гомдол, мэдүүлгэнүүдээр хэмжэгдэдые абахаб гэжэ найдуулба

Соёлой байшан худоогэй захиргаанай «хүндүүлхэй» асуудал болонхой. Байшангай дулаасуулгын системэ худэлгэгдхэеэ болижо, мүнөө клуб хаагданхай. ДК-гай директор Хамаганова ажаллажа биранагүй гэжэ Б. Намсараев мэдүүлээ. Хажуугаарнь совхоз клубые түлеэгээр ханганагүй.

Hууринда архидалга hүжэржэ, хулиган аашануудые гаргалга, хулгай хэлрэ олошороо Hаяшаг hууринда участково милиционер бии болоод. байдал нэгэ бага номгороо гэжэ тэмдэглэлээ.

Тобшохоноор хэлэбэл, Улаан-Малшан hууринда шидхэгдээгүй асуудалнууд нилээд олон. Мүнөөнэй байдалда тэдэнние шидхэхэнь тон хүндэ. Зүгөөр худөөгэй захиргаан шадаха зэргээрээ хүн зондо туhалха, hуурин-даа гурим журам тогтоохо гэжэ оролдоно.

Б. ЖАМСУЕВ.

Улаан-Удын Ленинэй орденто мяха-консервын комбинаадай консервын заводто ороходомнай аалиханааршье hаа, таhалгаряагүйгөөр консервын банкануудые hубарюулан hолжоруулhан конвейерэй хоёр тээгүүр сахилма сагаан халаад үмдэhэн эхэнэрнүүд туха сүлөөгүй худэлжэ байна. Наталья Владимировна Конева, Руфина Андреевна Викторова, Анна Власьевна Дульская, Надежда Евстигнеевна Левая гэгшэд түрүүшынгээ жэл худэлжэ байна бэшэ. Эдэнэрэйл шуран гарнуудаар амта оруулха элдэб зүйлнүүд тон нариннаар банкануудта хэгдэнэ, шалгагдана ха юм.

— Урдань хараадшье үгэhүүб гээ hаа олдохогүй жэшээтэй байhан манай үйлэдбэрилhэн продукци магазинуудай витринэдэ хэбтэдэг болонхой. Сэнгынь хадхуушаг ааб даа. Теэд байhан юумые хүн абажа эдихэ юм гүбэ,—гэжэ заводой директор Наталья Владимировна Шильникова хэлэжэ, консервэ үйлэдбэрилгээеэ хөөр дахин шахуу ехэдхэhэнээ мэдүүлээ hэн.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: директор Н. В. Шильникова.

Т. НИМБУЕВАЙ фото.

Үмсэлэлгэ хэр үнгэргэгдэнэб?

«ЦВЕТМЕТИНВЕСТЫН» МЭДЭЛДЭ ОРОБО

Яруунын аймагай промышленна олохоhон предприятинууд үмсэлэлгэдэ ороно байнхай. Худоо ажахынуудhаа гадна hүүлэй жэлнүүдтэ байгуулагдаhан коммерческэ эмхинүүд аукционой дээрэ сэн хаялсан, эдэ предприятинуудые худалдажа абана. Аймагай түб hууринда оршоhон зайhабарилга барилгын участок, хирпичный завод «Победа» колхозой мэдэлэй болоо.

Акционериэ «Цветметинвест» бүлгэм хэдэн предприяти аукцион дээрэhээ худалдажа абаа. Түс бүлгэмэй хизаарлагдаhан харюусалгатай «Магистраль» гэжэ хамжаан «Агропромтехника» нэгэдэлэй техническэ хангалгын механино-тракторна парк 2 миллион 100 мянган түхэригоор худалдажа абаад, эзэниинь болоо юм. Харин энэ паркын коллектив 300 мянган түхэригhоо ехэ мүнгэ түлэхэ аргагүй байшоо.

Энэ нэгэдэлэй автотранспортна предприяти худалдаанда табигдажа, «Магистраль» хамжаан 7 миллион 100 мянган түхэриг дурадхажа, худалдажа абаа. 40 мянган түхэриг сэнтэй пилорама, столярка «Магистраль» хамжаан 1 миллион 900 мянган түхэригоор абаhан байна

Харгын барилгада, зайhабарилгада хабаадалсажа байhан энэ хамжаанда эдэ предприятинууд тон хэрэгтэй.

М. САНГАЕВ.

Зондоо хүндэтэй хүн

ДАЛА НАhАНА ДАБААН

Түнхэнэй аймагай хүн зон ехэ, багагүй Василий Давыдович Серебренниковые тэнгдаг, хүндэлдэгшье заншалтай юм. Энэ нүхэрнай бүхы наhаяа, хаба шадалаа хамтын хэрэгтэ зорюулаа, мүнөөшье оролдоhоор зандаа.

...Түхэрсэн гэжэ нютагта 1922 онд угай таряашан Давыдай бүлэдэ Василий хүбүүн түроо hэн. Энэмнай «Красный пахарь» гэhэн ажахы бэлэй. Харин мүнөө Ажалай Улаан Тугай орденто «Сибиряк» колхозой отделени болодог.

Түнхэнэйхид Василий Давыдовичые үшөо ямар үшэрhаа hайн мэдэхэб гэхэдэ, ород гэжэ хараад, ородоор юумэ асуухадаш—уhан бүряадаар харюу үгэдэг. Бүряад гэжэ hанаад, энэ тэрэ юумэ hураа hаань, ородоор харюусадаг заншалтай. Шогууша хүхюу малгтай гэhэн ааб даа Үнэндөө энэ хүнэймнай үг гарбалынь бүряадhаа гэжэ мэдэхэ, В. Д. Серебренниковэ хөөр хэлэн дээрэ адли тэгшэ хэлэдэг, хоюулыень түрэл хэлэмни гэжэ теолодог.

1940 онд Василиин Хэрэн тосхоной hүргуулинин арбадахи класста hуража байха үедэ, декабрь hара соо авиационно училищида абалган болоо бэлэй. Энэ классай hурагшад Гриша Бабенко, Ханда Таханов, Дамба Шаракшанов, Вася Серебренников, Сырен Сыренов гэгшэд болзорhоо урид арбадахи классай программые дүүргээд, шалгалтаяа баряад, Канскын авиационно училищида орохоор ошоhон байха юм. Тэрэ үедэ фашис Германи гүрэндэмнай добтолго хэхэсэ бэлдэжэ байгаа гэжэ мэдэнэбди

Училищияа дүүргэхэдэнь Василий Серебренниковые училищида багшалхаар үлоогоо hэн. Залуу офицер-летчик нэгэнтэ бэшэ фронт мордохо хүсэлээ мэдүүлhан байха. Училищиин директор табиха дурагүй hэн. Энээл тэндэ дайналхы летчигуудые hургаа хүмүүжүүлдэг үилгатай байгаа. Училищи дүүргэжэ гарахан залуу летчигуудые фронтын авиационно частьнуудаар тараалсадаг байhан гэхэ.

1946 онд авиацини ахалагша лейтенант сэрэгэй албанhаа табигдажа, түрэл Түнхэн нютагаа бусаа hэн. Василин комсомолой гэшүүлэй бүридэлдэ орохоёо Хэрэн ерэхэдэнь, ВЛКСМ-эй райкомой секретарь соёл-гэгээрэлэй таhагай инструкторааp хүдэлхысь, дурадхаhан юм Хөөр жэлэй түршэдэ яhала hайнаар ажаллажа байтарь Түнхэнэй партиин райкомой инструкторааp томилбо. Тиихэ зуураа партийна hуургэн. Уданшьегүй Давыдович гайкоо ажахын таhагые шаар томилогдоhон Эндээ эна үрэтэйгөөр 1954 онд Хамжаан МТС-эй зоныи талаарамой секретараар hуна хөөр жэл ажаллаа. Тэрэ «Дэлхэйн хэдань гурбан жэл ... дээ Хүдэрнин аймаг ... мой түрүүлэгшээр ... байна.

1959 оной декабрь ... шэнээр эмхидхэгдэ... най совхозой дир... нютагай хубүүн та... юм. Шэнээр бии ... совхозодоо хэдэн ... гэдэхэгдэжэ оруулаг... Шэнэ ажахыда ... шангаханаар өөдэнь ... жэ байгарнь, партий... хонэн райкомон ... секретарьяар hуна... Тэхэнээ гадна ... худоо ажахын ... толгойлhон хинарыг... таяа тэмдэглэмээ... ажахын хүдэлмэ... багаhаа hайнаар ... тула энэ ажаллаа... оролдосотой байна... госотой. Нигэжэ ... колхоз, совхозуудта... hайжарха жэшэ... хубитаяа оруулhан...

Колхозууд хоор... рилгын нэгдэлэй ... онь hожоруулдамаг... ный начальниграр ... байтараа, наhанай ... ралтада гараа hэ... энэ хүнэй намтар... нуудые дурдахаг... Түнхэн нютагаг... хүндые үргэхын, ... хын тула нилээд ... hэн гэжэ. Тэд... гараб гээд, hана... ороогүй, мүнөө а... ажалай, дайнай ... дай советэй түрүү...

Эсэгэ Ороноо ... тын дайнай хо... тын, Октябрин Р... «Хүндэлэлэй Тэм... нуудаар, олон ... дэар шагнагдаhан ... дэтэй энэ нүхэ... hая, 1962 оной ... рада далан наhаа...

Ахар хэлын с... дахи класс сур... нүхэдынь, Саяна... ажалшад. Түнхэ... ажахын управле... лэгшэд, дайнай, ... теранууд, бусад ... зургаануудай ... В. Д. Серебрен... наhанайнь ойгоо... дуулан амаршаг... hайхание, ута ... жа, удаан жаргэ... сни үнэн зүрхэн... байха юм.

Б. Бөөр.

КООПЕРАТИВ БОЛОЖО ХУБИЛБА...

Нимэрхүүгээр саашадаа хүдэлөө hаа, Яруунын совхоз үриhоо гаража шадахаяа болинхой. Мүнөөдэрэй байдалаар 11 миллион түхэриг гүрэнэй банкhаа урьhаар абанхай. Малай тоо, толгой үсөөриэ, үйлэдбэрийнь унана, hү hаалинь үнгэрэгньэ жэлэйхидэ ороходоо 2,5 дахин доошолоо. Малаа үбэлэй үедэ шахаха, таргалуулха тухай хэлэhэнэйшье эндэ улуу, гарза хоролтогүйгоор. ондол ороо hаань, hайн бэлэй. Юуб гэхэдэ, оройдоол 5 центнер тэжээл малайнь условно толгой бүхэндэ хүртэнэ. Олзо олохо гол юумэниинь hүн аад, сүүдхэдэ үнеэн бүриhоо нэгэ литр hү hаана.

Нимэ мэдээсэл ажахынгаа суглаанда совхозой директорэй үүргэ лүүгэгшэ А. Нуйченко хээ hэн. Тиимэhээ Яруунын совхозой зоори зоошэнь гүрэнэй [illegible] болонхой гээ hаа, ехэ алдуу болохогүй. Югэхэдэ, ж[illegible] үриеэ түлэжэ шадаагүй hаань, банк зооринень худалдажа, мүнгэсэ тэхэрюулхэ эрхэтэй болоо.

Гэхэтэй хамта Хоргын отделениие Озернын шахта барилгын управлени оорынгоо хамhабаринн ажахы болгожо, 3,5 миллион түхэриг үринень бэе дээрэ даажа абаба.

Үшөо 7,5 миллион түхэриг үриhь үлэбэ. Саашадаа ажал хэжэ ажаhуухын тула ажахыгаа хубилгажа, нэнэ гуримаар ашаг олзо олохоор хүдэлхэ ёhотой болобо бшуу.

Урдань баhал совхоз байhан аад, хүдөө ажахын «Юбилейный» кооператив болоhон ажахыда Яруунын совхозой хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд ошожо харахадаа, ажахыгаа нимэрхүүгээр хубилгаа hаа, hайн гэhэн тобшолол хэhэн байна. Юуб гэхэдэ, Яруунын бухы ажахынуудhаа гансал «Юбилейный» кооператив үрэнhөө урьhаар абаhанаа бусаажа шаданхай. Ушар тиимэhээ ажахынгаа бааза дээрэ тараашанай ажахынуудай эблэл байгуулха hонта гэhэн районой таряашанай ажахынуудай, кооперативуудай эблэлэй гүйсэдхэхы директор Ж. Цыренжаповай дурадхал хамтын суглаан дээрэ дэмжэлгэ абаагүй.

Тиигээд хүрэнгэ болон ороohо таряа үйлэдбэрилхэ, мал ажал эрхилхэ. тэжээл бэлэдхэхэ, транспортно-механическа, барилгын кооператив боложо таhарба. Эдэ кооперативуудые hунгадаhан правлени хүтэлбэрилхэ болоно. Правлениин түрүүлэгшээр ажахын ахамад зоотехник А. Жамсуев hунгадаа.

Тиихэдээ хэды ондоо болоошье hаа, совхоз баhаа абаhан мүнгэсэ hоо рюулжэ юм. Шэнэ гурадоо, хүдэлмэришэдэй ... дасань hайжарха жэшэ... Тэрэниhээ гадна хүтэлбэ... үйлэ хэрэгhээ олон ... танайнгаа тоо хоёр дай... лээ. Hаяр-болн муугаар ... хүдэлмэришэнние коллег... дээрээ таршалуулхаяа ... шэ.

Ушар тиимэhээ тус ... гаран хүн ажалгүй ... Тэдэ хайнаа ошохо, ... ноб?

Оорынгоо хубита га... ряашанай ажахы байгу... юм бээ. Зүгөөр газара... оньhон техникынь дутал... зам хаагданхай. Хари... бишыхан кооператив ... предприяти байгуулжа ... юм.

Ажал хэхэ хүн оорын... дал элсүүлжэ ядахагүй... ажалгүйдэлгэhөо айhан... гэжэ районоимнай зах... ваа В. Цыренжапов хэ... дээрэ мэдүүлбэ.

А. САН...

СНГ: тобшо hонинууд

ИВАНОВО. Эндэхи химико-технологическа институтда арбан табан шэнэ мэргэжэлнүүдтэ hургаха талаар шэнэ программанууд бэлдэжэ эхилэнхэй.

— Хэрбээ урдань манай институт химическэ болон бүд нэхэлгын промышленностин предприятинуудта, hалбаринн ба академическэ институдуудта мэргэжэлтэдые бэлдэдэг байгаа hаа, мүнөө олон янзын мэргэжэлтэдые бэлдэхэ болохомнай,—гэжэ институдай ректор Ростислав Смирнов ИТАР—ТАСС-ай корреспондентдэ мэдээсээ hэн.— Дээдэ экономическа эрдэмэй диплом абаха хүсэлтэй заочнигуудые, предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдые гурбан жэлэй саада тээ абаhан хүмди. Үдэрэй отделениде экономистнууд-коммерсантнуудые бэлдэхэ курсануудые эмхидхэхэдэмнай, энэ дүй дүршэлнай хэрэгтэй болоно.

Дэлгүүрэй эрилтэнүудые хараада абаh, фармацевтическэ препарадуудые—байгаалиин эм домуудые ба витаминуудые, синтетическэ тоhо болон угаалай сүйлнүүдые үйлэдбэрилхэ талаар мэргэжэлтэдые энэ дээдэ hургуули бэлдэхэ болохонь.

НОВОСИБИРСК. Эрдэм ухаанай, соёлой ба эрдэм hуралсалай эмхи зургаануудта, коммерческэ эмхи зургаануудта, Сибириин ба Алас-Дурна хизаарай предприятинуудта худэлхэ кадриуудые бэлдэхэ гэжэ Сибириин дулдыданги бэшэ университет түсэблэнэ.

Сибириин ба Алас-Дурна хизаарай хото городуудай эблэл, эрдэмэй шэнжэлгэнүүдтэ ба hуралсалда туhаламжа үзүүлхэ Сибириин бүлгэм, Сибириин банк ба «Новосибирсквешторгбанк» тэрэнние эмхидхээ юм. Энэ дээдэ hургуулида экономикын, математикын ба информатикын, инженериэ ба гуманитарна факультедүүд нээгдэхээр хараалагданхай гэжэ университет эмхидхэгшэдэй нэгэн, академик Юрий Решетник пресс-конференци дээрэ мэдээсээ hэн.

Мүнөө жэлэй сентябрьhаа түрүүшын 150 студент hуража эхилхэ байна. Предприятинууд болон эмхи зургаануудай эльгээhэн залуушуул коммерческэ шэглэлээр hураха юм. Новосибирскын академгородогой, Сибириин дээдэ hургуулинуудай эрдэмтэд багшнараар хүдэлхөөр уригданхай. Харилсаа холбоо тогтоохо тухай дурадхалнууд США-гай болон Великобританиин зарим университедүүдhээ абтанхай юм ха.

УЛААН-УДЭ. Гурбан жэлhээ хойн Яруунын районние Транссибтэй холбохо ёhотой түмэр замые бариха хүдэлмэри эхилээ. Полиметаллнуудай томо уурхайда малтаhан руда энэ харгыгаар зоогдэхэ байна.

БАМ-ай Буряадай участогай барилгашадные ажалтай болоо. Холо тайга соо түмэр зам барихыень акционериэ «Цветметинвест» бүлгэм имагтал тэдэнние урда ха юм. Түмэр замай ба автомобилиин харгынуудые барихын тулада тэдэнэр 11 миллионhоо дээшэ кубометр хайр шулуу зөөжэ адхаха, 160 гаран километр түмэр зам-барриха юм.

БАРНАУЛ. Кукурузын үрэhэ хүрэнгэ ашаhан түрүүшын поезд Алтайда hаяхан ерээ hэн. Краснодарска хизаарай ажахынууд эндэхи ажахынуудта тэрэнние эльгээгээ юм.

Бүгони аунтай дээрэhээнь Алтайда [illegible] энэ ургамалай үрэhэ хүрэнгэ абахань хэсүү. Харин мал ажалда кукурузын силосгүй байхын аргагүй. Тиимэhээл жэл бүри Россин урда районуудhаа кукурузын үрэhэ хүрэнгэ худалдажа абаха баатай болодог.

Энэ хабартаа 15 мянган шахуу тонно кукуруза хэрэгтэй болохо юм. Энэнь урдахи жэлнүүдтэ худалдажа абтадаг үрэhэнhөө гурбанай нэгэ хубяар бага юм. Энээнэй шалтагаанинь гэбэл, малай тоо толгой гансашье үсөөрөө бэшэ, харин нэгэ тонно үрэhэн 100 түхэригтэ байhан аад, 120 мянган түхэригтэ болоо ха юм.

Энээнэй урдахи жэлнүүдтэ хизаарта хөөр миллионhоо дээшэ гектарта энэ ургамал таригдадаг байhан аад, энэ хабартаа нилээн бага болохо юм. Мүнөө жэлдэ шара будаа, вико-овёсой холисо, нэгэ жэлэй бусад ургамалнуудые тариха гэжэ нютагай агрономууд түсэблэнэ.

КИРОВ. Кировскэ областьдо оршодог үниин үхибүүдэй интернат hургуулини hурагшадта хүн бүхэндэнь 2 мянган түхэригэй хэмжээнэй хубита мүнгэнинь үгтөө hэн.

Энээнэй урда тээхэнэ 150 гаран хүбүүд, басагад «Вятниинвестфондын» түрүүшын акционериүүдэй нэгэнинь болоhон юм ха. Тэдэнэр хубинн тоосоонтой болонхой гээд «Вятский край» газетэ бэшэнэ. hургуулиая дүүргэхэдээ, ноосолhэн мүнгэсэ абажа, оорынгоо дураар хэрэглэхэ юм. «Вятниинвестфондын» акциануудые тэдэнэр үмсэлэлгынгөө чегүүдээр худалдажа абаhан байгаа ха. Энэ мүнгэнинь нилээн ехэ боложо, ажабайдалаа бэсэ даагаад эхилхэдэнь залуушуулда туhатай байха б

Түрэл хэлэнай түйнэ хэшэгнай

ҮГЫН ҮҮРГЭ СЭГНЭШЭГҮЙ

Энэ хугасаа соо түрэл хэлэеэ муугаар мэдэдэг гү, али hаа, огто мэдэдэггүй залуу үеэн ургаад байна (хүдөө нютагта үндыhэн миини аза талаан — буряад хэлэеэ гүйсэд мэдэлгэ). Тэдэнэй хүүгэд мунөө үеде эхин hургуулида оронхой. Эхэ, эсэгэнэр болоhон эдэ залуу зон, мүн зарим нагатайшье хүнүүд хүүгэдээ буряад хэлэндэ hургаха дурагүй байдаг. «Буряад хэлээр яаха юм, тэрэнние шудалжа, сагаа барахын орондо ямар нэгэ хари хэлэндэ hургаа hаа, холо hайн, саашадаа hурахаданьшье туhатай байха» гэжэ түрэлхидэй хэлэжэ байхые нэгэтэ бэшэ дуулаа hэм. Иимэ үгэнүүдые шагнахада, голхоролтой байдаг, сэдьхэлни үбдэдэг. Хари хэлэнүүдые мэдэхэдэ муу бэшэ. Тэд эхыгээ энхэрэлтэй хамта, тоонто нютагайнгаа агаартай хамта түрэл хэлэеэ шуhа мяхандаа, сэдьхэл эдэ зүрхэндөө шэнгээhэн хүнэй hанаан мэдэрэлынь гүнзэгы, бодолынь уян байдаг гэжэ hанадагби.

Эдэ бүгэдые түрэлхидтэ ойлгуулха харюусалга нэн түрүүн бидэнэртэ, багша мэргэжэлтэй, энэ мэргэжэлые шудалжа байhаншье нам мэтэ зондо даалгагданхай. Шэнэ-Бэрээнэй hургуулинн дэргэдэ багшын эрдэм мэдэсэ дэлгэрүүлгин арадай университет худэлдэг. Тус университедэй бүридэлдэ буряад хэлэн дээрэ хүмүүжүүлгын асуудалнуудта зорюулагдаhан лекци уншаха даабари намда нэгэтэ даалгадаа hэн. Заабол буряад хэлэн дээрэ лекцисэ уншаха гээд шиндээ hэм. Түрэлхидэй урда үгэ хэлэхэ ушар намда үсөөн байгаа гээд сэхэ хэлэе. Тинмэhээ удаан сагта лекциндэ бэлдээд, үгэ бүхэнөө бодожо үзөөд. Эдэгэй теоретическэ ойлгосонуудые, терминүүдые буряадшалха, мүн лекциингээ хэлые мүлижэ, юрын яряанай хэлэндэ дүгэ, хүн бүхэндэ ойлгосотой болгоходо хүшэршэг байгаа. Энэ талаар даб гэед хараха таатай ород-буряад толишье үгы.

Энээнhээ гадна методическа талаар, стилистикын талаа буряад хэлэн дээрэ уншадаг лекториүүдтэ тодорхой туhаламжа үгэхэ аргатай нэгэншье брошюра, ном үгы ха юм. Буряад хэлэн дээрэ уншадаг лекториүүдэй hуралсал эмхилхэхэ шухала гэжэ hанагдана. Дүй дуршэлтэй, бэрхэ лекториүүд республика соомнай үсөөн бэшэ. Тэдэнэрhээ hургаал, зүбшөл заабари абаха арга бидэнэртэ, залуу лекториүүдтэ, олгоглоо hаа, hайн бэлэй.

Энэрхы hайхан сэдьхэлтэй, ажалша бэрхэ хүнүүдые хүмүүжүүлгын гол шухала асуудалнуудай нэгэн гэжэ түрэл тоонто нютагтаа, түрэл хэлэндээ дуратайгаар хүмүүжүүлгын асуудал гэжэ тоолодогби. Тинмэhээл тэрэ уншаhан лекцисэ энэ гол шэгэлэтэйгээр зохёогоо hэм.

Жэнхэни ульгам буряад хэлэн дээрэ лекци уншажа, хүнүүдтэй хөөрэлдэхэ, тэдэнэй hонирхол татаха гээшэ хүнгэн хэрэг бэшэ даа. Гэбэшье урдаа таhиhан зорилгоёо дүүргэжэ шадааб гэжэ hананаб. Юуб гэхэдэ, зал соо суглараhан бүгэдэ зон лекциин түлөө «эрхимэ» гэhэн сэгнэлтэ практикымни документнүүд соо табиxые дурадхаа бишуу.

Аудиториитой харилсаа холбоо яажа тогтохоб, хүнүүдэй hонирхол, анхарал яагаад татажа шадахаб гэжэ тодорхой дүй дуршэл абаха гээшэ сэгнэнэгүй. Аман үгын хүсэтэ зэбсэг хэрэглэн, түрэл хэлэндээ гамтайгаар хандахые, тэрэнэй дундаршагүй худагhаа саг үргэлжэ амасажа байхые уряалха гээшэ эгээл нангин хэрэг.

Миини түрэлэй Булад Балбарой ахай Улаан-Удын 14-дэхи hургуулида бага басагаяа үгэhэн аад, тэндэхи гурим журам тухай голхоролтойгоор мэдээсээ hэн. Түрэлхидhөөнь зүбшөөл hурангүй, басагыень буряад хэлэнэй бүлэгтэ бэшэжэрхиhэн байба бшуу. Англи хэлэндэ мүн лэ hургуулха хүсэлэнтэй эдэ гэртэхиндэ «хүхбүүн юрэнхы эрдэмэй программаhаа гадуур гансал хэлэндэ — буряад гү, али англи, али француз, үгышье hаа, немец — hураха аргатай. Хэдэн хэлэнүүдтэ нэгэн доро hургаха боломжо бидэндэ үгы. Тинмэhээ бүхы бүлэгүүдэй бүридхэгдөөд байхада, үлэжэ ерэхэдэтнай, буряад хэлэнэй бүлэгтэ hуури олдожо, басагыетнай тиншэнь оруулаабди» гэжэ хэлээ hэн. Би Булад ахайе аргадааб, «городто үндыhэн үхнэй түрэл хэлэеэ мэдэдэг болохо байhаниинь hайн ль гээшэ» гэед идлааб.

Гэбэшье, буряад хэлыемнай хари хэлэнтэй адлидхаад, хүүгэдэй тэрэнние шудалхын эрхэ нүхэсэлнүүдые таагүйгөөр зохёоhон тэрэ hургуулини хүтэлбэрилэгшэдтэ гомдол түрөө hэн. Жэшээнь, үхибүүн түрэл хэлэнhээ гадна англи хэлэ шудалха хүсэлэнтэй байба гэел даа. Яаха болоноб? Буряад хэлэеэ орхижо, англи хэлэнэй бүлэгтэ орохо гү? Агууехэ Шекспирэй хэлэншье hаань, бүгэдэ дэлхэйн зоной англи хэлэн дээрэ хөөрэлдэдэгшье hаань, багахан арад болохо манай яhатанай жэнхэни түрэл хэлеэ шудалалгада hаад, харша болгохо, шалтагаан болгохо хэрэггүй гээд Улаан-Удын 14-дэхи hургуулини багшанарта ханданаб.

Б. ЦЫРЕНОВ,
БГПИ-гэй оюутан.

Нүхэр тухай үгэ

СЭДЬХЭЛ hЭШХЭЛ ХОЁРОО ТЭНСҮҮЛЭН

Эрдэмтэдэй хэлэhэнэй сhоор, элхэйн арадуд гурба мянган нахуу хэлэн дээрэ хөөрэлдэг. «Дэлхэйн хэлэнүүд» гэжэ сэршэhэн 6 хэлэн дээрэ хүн түрэлтэй горитой хубинь өөрэлдэдэг байха юм. Манай түрэл буряад хэлэмнай «дэлхэйн хэлэнүүдэй» тоодо орогүйшье hаа, өөрын дабтагүй онсо шэнжэтэй, хүгжэлтэй хэдэн олон зуун жэлнүүдэй түүхэтэй юм.

«Түрэл хэлэеэ мэдэдэг хүнүүд арадайнгаа hайн hайхан hонгоо заншалнуудай, үндэhэн ослой дундаршагүй баялиг hаа ургтэхэ, энэ баялигые эдлэхэ олтой ха юм. Теэд хүн бүхэн hаанние ойлгоно, мэдэрнэ гээ гү?

Доржи Банзаровай нэрэмжэ Буряадай гүрэнэй багшанай институдай оюутан hэн ула хүдөө нютагуудай hуралинуудта практика гарахаа хоёр дахин ошоhон гээ. Hүүлшын практикамни агарайн районой Шэнэ-Бэрээ нютагта мэнэ hаяхан үнрөө. hүүлэй хорёод жэлэй ршада республикымнай hурулинуудта буряад хэлэнэй, литературыи түригдэнги байлда ороод байhаниинь нюуг нөөлтэгүй ааб даа. Энэ ан схэ алдуу, эндүү гэжэ хэхэ хэрэггүй. Тэрэнэй хойшоингууд мүнөө үедэ элсэр гажа ерэнхэй, саашадаашье шөө бага бэшэ саг соо харагха гэжэ hанагдана.

Энэ хугасаа соо түрэл хэлэеэ муугаар мэдэдэг гү, али hаа, огто мэдэдэггүй залуу үеэн ургаад байна (хүдөө нютагта үндыhэн миини аза талаан — буряад хэлэеэ гүйсэд мэдэлгэ). Тэдэнэй хүүгэд мунөө үедэ эхин hургуулида оронхой. Эхэ, эсэгэнэр болоhон эдэ залуу зон, мүн зарим нагатайшье хүнүүд хүүгэдээ буряад хэлэндэ hургаха дурагүй байдаг. «Буряад хэлээр яаха юм, тэрэнние шудалжа, сагаа барахын орондо ямар нэгэ хари хэлэндэ hургаа hаа, холо hайн, саашадаа hурахаданьшье туhатай байха» гэжэ түрэлхидэй хэлэжэ байхые нэгэтэ бэшэ дуулаа hэм. Иимэ үгэнүүдые шагнахада, голхоролтой байдаг, сэдьхэлни үбдэдэг. Хари хэлэнүүдые мэдэхэдэ муу бэшэ. Теэд эхыгээ энхэрэлтэй хамта, тоонто нютагайнгаа агаартай хамта түрэл хэлэеэ шуhа мяхандаа, сэдьхэл эдэ зүрхэндөө шэнгээhэн хүнэй hанаан мэдэрэлынь гүнзэгы, бодолынь уян байдаг гэжэ hанадагби.

Эдэ бүгэдые түрэлхидтэ ойлгуулха харюусалга нэн түрүүн бидэнэртэ, багша мэргэжэлтэй, энэ мэргэжэлые шудалжа байhаншье нам мэтэ зондо даалгагданхай. Шэнэ-Бэрээнэй hургуулини дэргэдэ багшын эрдэм мэдэсэ дэлгэрүүлгин арадай университет худэлдэг. Тус университедэй бүридэлдэ буряад хэлэн дээрэ хүмүүжүүлгын асуудалнуудта зорюулагдаhан лекци уншаха даабари намда нэгэтэ даалгадаа hэн. Заабол буряад хэлэн дээрэ лекцисэ уншаха гээд шиндээ hэм. Түрэлхидэй урда үгэ хэлэхэ ушар намда үсөөн байгаа гээд сэхэ хэлэе. Тинмэhээ удаан сагта лекциндэ бэлдээд, үгэ бүхэнөө бодожо үзөөб. Эдэгэй теоретическэ ойлгосонуудые, терминүүдые буряадшалха, мүн лекциингээ хэлые мүлижэ, юрын яряанай хэлэндэ дүгэ, хүн бүхэндэ ойлгосотой болгоходо хүшэршэг байгаа. Энэ талаар даб гэед хараха таатай ород-буряад толишье үгы.

Энээнhээ гадна методическа талаар, стилистикын талаа буряад хэлэн дээрэ уншадаг лекториүүдтэ тодорхой туhаламжа үгэхэ аргатай нэгэншье брошюра, ном үгы ха юм. Буряад хэлэн дээрэ уншадаг лекториүүдэй hуралсал эмхилхэхэ шухала гэжэ hанагдана. Дүй дуршэлтэй, бэрхэ лекториүүд республика соомнай үсөөн бэшэ. Тэдэнэрhээ hургаал, зүбшөл заабари абаха арга бидэнэртэ, залуу лекториүүдтэ, олгоглоо hаа, hайн бэлэй.

Энэрхы hайхан сэдьхэлтэй, ажалша бэрхэ хүнүүдые хүмүүжүүлгын гол шухала асуудалнуудай нэгэн гэжэ түрэл тоонто нютагтаа, түрэл хэлэндээ дуратайгаар хүмүүжүүлгын асуудал гэжэ тоолодогби. Тинмэhээл тэрэ уншаhан лекцисэ энэ гол шэгэлэтэйгээр зохёогоо hэм.

Жэнхэни ульгам буряад хэлэн дээрэ лекци уншажа, хүнүүдтэй хөөрэлдэхэ, тэдэнэй hонирхол татаха гээшэ хүнгэн хэрэг бэшэ даа. Гэбэшье урдаа таhиhан зорилгоёо дүүргэжэ шадааб гэжэ hананаб. Юуб гэхэдэ, зал соо суглараhан бүгэдэ зон лекциин түлөө «эрхимэ» гэhэн сэгнэлтэ практикымни документнүүд соо табиxые дурадхаа бишуу.

Аудиториитой харилсаа холбоо яажа тогтохоб, хүнүүдэй hонирхол, анхарал яагаад татажа шадахаб гэжэ тодорхой дүй дуршэл абаха гээшэ сэгнэнэгүй. Аман үгын хүсэтэ зэбсэг хэрэглэн, түрэл хэлэндээ гамтайгаар хандахые, тэрэнэй дундаршагүй худагhаа саг үргэлжэ амасажа байхые уряалха гээшэ эгээл нангин хэрэг.

Миини түрэлэй Булад Балбарой ахай Улаан-Удын 14-дэхи hургуулида бага басагаяа үгэhэн аад, тэндэхи гурим журам тухай голхоролтойгоор мэдээсээ hэн. Түрэлхидhөөнь зүбшөөл hурангүй, басагыень буряад хэлэнэй бүлэгтэ бэшэжэрхиhэн байба бшуу. Англи хэлэндэ мүн лэ hургуулха хүсэлэнтэй эдэ гэртэхиндэ «хүхбүүн юрэнхы эрдэмэй программаhаа гадуур гансал хэлэндэ — буряад гү, али англи, али француз, үгышье hаа, немец — hураха аргатай. Хэдэн хэлэнүүдтэ нэгэн доро hургаха боломжо бидэндэ үгы. Тинмэhээ бүхы бүлэгүүдэй бүридхэгдөөд байхада, үлэжэ ерэхэдэтнай, буряад хэлэнэй бүлэгтэ hуури олдожо, басагыетнай тиншэнь оруулаабди» гэжэ хэлээ hэн. Би Булад ахайе аргадааб, «городто үндыhэн үхнэй түрэл хэлэеэ мэдэдэг болохо байhаниинь hайн ль гээшэ» гэед идлааб.

Гэбэшье, буряад хэлыемнай хари хэлэнтэй адлидхаад, хүүгэдэй тэрэнние шудалхын эрхэ нүхэсэлнүүдые таагүйгөөр зохёоhон тэрэ hургуулини хүтэлбэрилэгшэдтэ гомдол түрөө hэн. Жэшээнь, үхибүүн түрэл хэлэнhээ гадна англи хэлэ шудалха хүсэлэнтэй байба гэел даа. Яаха болоноб? Буряад хэлэеэ орхижо, англи хэлэнэй бүлэгтэ орохо гү? Агууехэ Шекспирэй хэлэншье hаань, бүгэдэ дэлхэйн зоной англи хэлэн дээрэ хөөрэлдэдэгшье hаань, багахан арад болохо манай яhатанай жэнхэни түрэл хэлеэ шудалалгада hаад, харша болгохо, шалтагаан болгохо хэрэггүй гээд Улаан-Удын 14-дэхи hургуулини багшанарта ханданаб.

Б. ЦЫРЕНОВ,
БГПИ-гэй оюутан.

ХҮДӨӨГЭЙ ХҮГЖЭМШЭН. ИТАР—ТАСС-ай фотохроника.

ҮНИНЭЙ АРСАЛДААН

Хэнэйшье мэдэхэгүй Жан-Пьер Маниве ба мэдээжэ киноодон байhан, мүнөө амитадые хамгаалха хүдэлөөндэ эдэбхитэйгээр хабаададаг Брижит Бардо хоёрой хоорондохи арсалдаан хэдэн жэл ужигайржа байна.

Маниве ажалайнгаа хэрэгээр холуур ябахадаа, эрэ элжэгээсэ Бардодо найдажа орхёод ябаhан байгаа. Тинхэдэнь эээн эхэнэр 32-той болоhон эмэ элжэгээсэ тэрэнэй инаг дурaнhаа хамгаалжа, эмнижэрхиhэн байна.

Эрэ элжэгыень хуулли бусаар эмнеэ гэжэ тоолобошье, сүүд Бардое хэhээгээгүй. Амитадые үнэн эүрхэнhөө хамгаалдаг хүн гээшэб гэжэ бэсэ тоолодог эхэнэр энээндэнь схээр гомдобо. Гадуур гомдол бариhан хүнинь сүүдэй гаргашалhан 25 мянган франк мүнгэ түлэхэ болоходоо, баhа дурaа гутаа. Тинмэhээ тэдэ хоёрой хэзээ эбтэй орохонь мэдэгдээгүй.

Багшын булан

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ СИНОНИМУУД

Буряад хэлэн адлирхуу удхатай үгэнүүдээр яhала баян юм.

Абяануудай бүрндэлөөр ондоонууд аад, удхаараа адли гү, али дүтэрхы үгэнүүдые адлирхуу удхатай үгэнүүд, үгышье hаа, синонимууд гэжэ нэрлэдэг. Синоним гэжэ үгэ уг гарбалаараа грек үгэ: синонимос — гэжэ нэрэтэй.

Лексическэ синонимууд хадаа нэгэ ойлгосые ондо ондоогоор нэрлэhэн, элдэб янзануудыень тодорхойлhон үгэнүүд мүн. Тинхэдээ удхынгаа талаар, хэрэглэгдэдэг газараараа илгаатай байжа болодог. Жэшээнь, унтаха — нойрсохо — хуихыха гэhэн адлирхуу удхатай үгэнүүд найруулгынгаа талаhаа илгаатай: унтаха гээшэнь нинтэ хэрэглэгдэдэг гү, али юрэнхы найруулгын (нейтральна), нойрсохо — хүндэлжэ хэлэгдэhэн, дээдэ найруулгын, харин хуихыха гээшэнь шоо үзэhэн удхагай, доодо найруулгын.

Яараха гэhэн ойлгосо нимэ синонимуудаар дамжуулагдадаг байна: шамдаха, шангалха, түргэлхэ, тэбдэхэ, бушуулха.

Синонимууд адлирхуу удхатай байhан ушарhаа бэ бэсынгээ орондо хэрэглэгдэдэг. Жэшээлхэдэ, абарха, гэхын орондо аршалха, наймаан гэхын орондо худалдаан, этигэхэ гэхын орондо найдаха гү, али үнөншэхэ гэжэ хэлэхэдэ болоно.

Гэбэшье үгые тэрэл удхатай ондоо үгөөр hэлгэхын тула синонимууд хэрэглэгдэдэг бэшэ ааб даа. Ямар нэгэн ондоо хэлбэрэн оруулха, хүнэй ухаан сэдьхэлдэ ямаршьеб хүсэ схэтэй нүлөө үзүүлхэ гэхэ мэтын зорилготойгоор хэрэглэгдэдэг гээшэ.

Буряад хэлэнэй лексическэ синонимууд, тусхайлхада, нимэрхүү түхэлцүүд боложо илгардаг:

1) удхын гэхэ гү, али идеографическа синонимууд удхын илгарал харуулна: томо, еҳэ, мантан харгы, зам; гэр, байшан; айха, hүрдэхэ, сошохо г. м.

2) найруулгын гү, али стилистическэ синонимууд нэгэ адли юумые тодорхойлжо, элирхэйлжэ байhан аад, хэрэглэлгынгээ талаар ондоо гү, али элдэб найруулгын шэнжэ оруулhан байдаг: андалдаха (нинтэ хэрэглэгдэдэг, юрэнхы найруулгын) — агсаха (номой); уулзаха (юрэнхы найруулгын) — бараалхаха (номой, дээдэ найруулгын); гар (юрэнхы найруулгын) — мотор (номой, дээдэ найруулгын) г. м. Стилистическэ синонимуудай дунда нимэ бүлэгүүдые илгаруулмаар: 1) хэрэглэлгын талаар (юрэнхы найруулгын—номой-яряанай ба юрэ хэлэлгын, нинтэ хэрэглэлгын — нютаг хэлэнэй, мэргэжэлтэнэй, жаргонно гү, али ара үгэнүүд); 2) мэдэрэл оруулалгын талаар (юрэнхы найруулгын, нинтэ хэрэглэлгын — поэтическэ, арадай поэтикын, юрэ хэлэлгын); 3) эдэбхитэй хэрэглэлгээрнь (эдэбхитэй—хуушарhан, шэнэ).

Буряад хэлэндэ семантико-стилистическэ адлирхуу удхатай үгэнүүд бии. Тэдэнэр удхаараа ба стилин талаар илгаралтай байдаг: гуниглаха — уйдаха—гашуудаха—шаналха—уйдхарлаха г.м.

Мүн тинхэдэ тусхай бүлэг болон тон адли гэхэ гү, али абсолютна синонимууд гэжэ байдаг. Буряад хэлэндэ нимэ үгэнүүд олоншье бэшэ юм. Тингэбэшье эдэ үгэнүүд хэлэнэй хүгжэлтын ямар нэгэн шатада адли шахуу хэрэглэгдэжэ байдаг.

Саашадаа эдэ үгэнүүд удхынгаа талаар илгаралтай болодог гү, али хэрэглэлгынгээ талаарыье ондоо болошодог. Удхаараа адлишуу үгэнүүд буряад хэлэндэ, зэргэ (ряд) боложо нэгэдэдэг. Тинхэдээ энэ зэргэдэ хоёрhоо үсөөн бэшэ үгэнүүд ороhон байдаг. Жэшээнь, ямар нэгэн юумэ хүсэд дүүрэн болгохо үйлэ тэмдэглэхын тула синонимуудай нимэ зэргэ хэрэглэгдэнэ: гүйсэдхэхэ, гүйсөөхэ, бэелүүлхэ, бүтээхэ, дүүргэхэ, хүсэлдүүлхэ, бүрин түгэс болгохо.

Синонимуудай зэргэ дотор гол үгэ (доминанта) гэжэ байдаг. Тэрэнь эгээ дэлгэрэнгы, юрэнхы найруулгын үгэ юм. Доминанта гэжэ үгэ уг гарбалаараа лата үгэ, гол өөрхэг гэhэн удхатай. Дээрэ дурсагдаhан синонимуудай гол үгэнь гүйсэдхэхэ гэhэн үгэ болоно.

Синонимууд буряад хэлэндэ элдэб аргануудаар бии болодог. Нэн түрүүн, үгын олон удхаhаа тэдэнэр бии боложо, удхаараа адлишуу үгэнүүд хэдэн бүлэг болон хубааршадаг.

Жэшээнь, хэхэ гэжэ глагол «Буряад-ород словарь» соо 13 удхатайгаар үгтэнэ. Тинхэдэ үшөө тэдэнь дотороо мүн хэдэн удхатайгаар илгаруулагдана. Олонхи удхануудтань адлирхуу удхатай үгэнүүдые нэрлэмээр байна. Нэгэдэхи удхада — ямар нэгэн юумэ хэхэ гэhэн удхатай байхадаа, дархалха, бүтээхэ гэhэн үгэнүүдтэй синонимуд болоор: стол хэхэ — стол дархалха — стол бүтээхэ. Харин ямар нэгэн ажал хэхэ гэhэн удхаараа эрхилхэ гэhэн үгэтэй адлирхуу: хонин ажал хэхэ—хонин ажал эрхилхэ.

Хоёрдохи удхаараа: суглаа хэхэ — суглаа үнгэргэхэ, хэлсээ хэхэ — хэлсээ үнгэргэхэ; арсалдаа хэхэ — арсалдаа үүдхэхэ — арсалдаа гаргаха.

Гурбадахи удхадаа байхадаа, гүйсэдхэхэ, бэелүүлхэ гэhэн үгэнүүдтэй адлирхуу, даалгабари хэхэ — даалгабари гүйсэдхэхэ — даалгабари бэелүүлхэ.

Дүрбэдэхи удхадаа байхадаа, эдеэ хэхэ — эдеэ бэлдэхэ — эдеэ болгохо; сай хэхэ — сай аягалха.

Табадахи удхаараа: хоро хэхэ — хоро хүргэхэ — хоро үзүүлхэ.

Зургаадахи удхаараа: сай хэхэ — сай аягалха; боошхо руу уhа хэхэ — боошхо руу уhа эюулхэ.

Удаадахи удхануудаараа: туhа хэхэ — туhа хүргэхэ; үгы хэхэ—үгы болгохо г. м. Нимэрхүүгээр олон удхатай үгын удхануудhаа адлирхуу удхатай үгэнүүд бии боложо, синонимуудай шэнэ шэнэ зэргэнүүд олошорно гээшэ.

Хоёрдохинь, элдэб аффиксуудай-ашаар синонимууд бии болоно. Тэдэнэр нэгэ үндэhэтэйшье байжа болодог: заhалга — заhалта, мойнолиг — мойнорхуу, арбадахи — арбадуугаар г. м. Гурбадахинь, фразеологизмуд синонимуд болон хэрэглэгдэдэг: хэбтэhэн хони бодхоохогй ба номгон, даруу (хүн тухай), гаи гэхэ нохойгүй ба үгытэй, эльгэ хатаха ба энесхэ г. м. Дүрбэдэхинь, ондоо хэлэнүүдhээ абтаhан үгэнүүдэй хүсөөр буряад хэлэндэ синонимууд бии болоно: соёл ба культура (ород хэлэнhээ), эрдэм ба наука (ород хэлэнhээ), айлшан ба зошон (монгол хэлэнhээ), hурагша ба шаби (түбэд хэлэнhээ), аба ба баабай (түүрэг хэлэнhээ) г. м. Табадахинь, буряад хэлэндэ олон нютаг хэлэнүүд бии гээшэ. Тэдэ нютаг хэлэнүүдhээ үгэнүүд литературна хэлэндэ нэбтэрэн ороходоо, хэлыемнай баяжуулна, синонимуудые олошоруулна. Үшөө синонимууд яажа бии болоноб гэхэдэ, али нэгэн үгын орондо таагүй гү, али бүдүүлиг юумые тойруулан, сэхэ бэшээр нэрлэhэн үгэнүүд (эвфемизмүүд) хэрэглэгдэхэдээ, синонимуудые бии болгодог гээшэ.

Синонимууд хэлэнэй баяжам хүгжэлые, тэрэнэй уян нугаргай боложо байhые харуулдаг гэжэ мэдээжэ. Эдэ үгэнүүд манай hанал бодолые хурса тодо, хэлыемнай уран гоё болгодог, бодото байдалые тодорхой зүбөөр харуулха ехэ арга боломожо олгодог юм. Синонимууд аман хэлэлгэдэ, уран hайханай зохёолдо ехэ үүргэ дүүргэдэг. Илангаяа уран зохёолшод өөрынгөө зохёолнууд соо хэлэнэй бүхы баялигые хэрэглэхээ оролдохо зуураа, адлирхуу удхатай үгэнүүдээр яhала баян юм.

Удхаараа адлирхуу үгэнүүдэй дүүргэдэг үүргэнь яhала ехэ юм.

Удхаараа адлишуу үгэнүүдые хэрэглэдэг гол үүргэ юун бэ гэхэдэ, нэгэл үгээ оло дахин дабтахагүйн тула хэрэглэгдэдэг.

Жэшээнь,

Баярлаха баясаха, хүхихэ.

Баярай мэдэрэлээр билтаржа байhан хүнэй сэдьхэлэй үйлыг тэмдэг харуулна.

...Урдань зогсон хөөрэжэ,
Уран шүлэгөө уншажа,
Ажалша нүхэдөө **баясуулан,**
Альга ташуулан байхадаа,
Бидэ уран зохёолшод,
Баярай ехээр **баясанабди.**
(Нимбуев).

Баран шамала хүлээжэ,
Баярлан дуулан hууналди.
(Намсараев).

Хүбүүнэйнгөө түрүүшын олзодо
Хүхеэбди, уяраабди хоюулаа,
(Дондокова).

Бошогто Цыденов хоёрнай колхозойнгоо тогтохоhоо урид гэшүүн болохо гэжэ оролдобол гэлдэн **хүхинэ.** (Намсараев).

1. **Бодохо, шэбшэхэ.**

Ямар нэгэн юумэн тухай бодоhон хүнэй мэдэрэл тэмдэглэнэ. **Шэбшэхэ** гэжэ нютаг үгэ байhанаа литературна хэлэндэ, уран зохёол дотор үрэнөөр хэрэглэгдэдэг. Мүн наарна (эхир) үгэ боложо хэрэглэгдэнэ.

Радна сайлажа садаад, ойроо байhан ябаган шэрээ абажа, толгой дороо дэрлээд, өөдөө хаража хэбтэхэ зуураа, маша олон юумэ **бодоно.** (Дон).

Хэжэнгэ голой
Эрьедэнь hуугаад **шэбшэнэ.**
Hэмжэн үүлэнэй
Хэнгэрэгшье шагнан хэбтэнэ,
(Дондокова).

Долгисоhон, доhолhон мэдэрэлдэ hабагдажа hэгшэhэн бн энэ агшан зуура юун тухай **шэбшэhэн, бодоhоноо** ойлгобогүйб.

(Ябжанов).

2. **Бодохо, үндэрлэхэ.**

Үндэрлэхэ гэhэн үгэ дээдэ найруулгын үгэ.

Угаа бүхөөр унтадаг туладаа Дичигмаагай **бодо** гэхэдэ, тэрэ **бодожо** үгэнгүй байтараа, «Доржи Цыренович» гэhэн нэрэ дуулахадаа, бурд гэжэ бодоод, нюураа хүйтэн уhаар халта угаагаад, ажалладаг таhалгадаа оробо. (Тумунов).

Зарим хүнүүд бодожо, зарим хүнүүд hэрижэ, зарим хүнүүд унтаатай хэбээрээ байна (Намсараев). Пэшэнэй баруугаар татаатай хаалгын араар газарта шэрдэг дэбдижэ унтаhан Самбуу лама бултанай hүүлдэ **үндэрлэбэ.** (Батожабай).

Адлирхуу удхатай үгэнүүдэй удаадахи үүргэ ямар бэ гэхэдэ, ямар нэгэн зүйл, ойлгомжо, шэнжэ шанарые гүйсэд дүүрэнээр тодорхойлхын тулада адлирхуу удхатай хоёр, заримдаа гурбан үгэнүүдые нэгэн доро эзэргэлүүлэн хэрэглэхэ ябадал болоно.

Жэшээлхэдэ: Энэ мэтэ hайн hайхан hанаатай ябаhан дээрэhээмни нимэ hайхан үри түрэжэ, үндэр дээдэ түрэлтэнөөр **худа ураг** бололсожо, **хурим түрэеэ** нэгэдхэжэ, **үри хүүгэдэйнгээ хүби заяаень** холбохо гэлсэhэн байнабди,— гэжэ амяа зосоошонь таташоод (Галша) хэбтэнэ. (Намсараев).

Буряад хэлэндэ нэгэ зүйлые тэмдэглэжэ, зэргэлүүлэн хэрэглэгдэhэн удхаараа адлишуу үгэнүүд **арад зон, ажал худэлмэри, алдар соло, түрэ хурим, баяр баясхалан, хура бороо, зун нажар, соёл культура, эрдэм наука, үгэ хүүр, харгы зам, ашаа тэзбэри, хуби заяан, эдир залуу, уулзаха золгохо, яараха тэбдэхэ, ядаха зобохо** г. м. олоороо ушардаг. Иигэжэ зэргэлүүлэн хэрэглэгдэhэн үгэнүүдэй али нэгэнинь ондоо хэлэнhээ абтаhан үгэнүүдhээ (**соёл культура, эрдэм наука, хөөрэхэ ярихa, гурим заршам, айлшан зошон** г. м.) гү, али буряадай нютаг хэлэнhээ абтаhан үгэнүүдhээ (**хура бороо, зун нажар, гайга гужа** г. м.) бүридэнэ. Эдэ гэлэн оршоhон адлирхуу хэлэн дээрэ үгэнүүдэй нэгэнинь ярянай хэлэндэ үргэнөөр хэрэглэгдэдэг тула олондо мэдээжэ байдаг. Тинмэhээ буряад уран зохёолой хэлэн ойлгосотой тодо, уран хурсаг болгодог байха юм.

Мүн тинхэдэ буряад уран зохёолнууд дотор али нэгэ үгын орондо тогтомол холбо хурса үгэнүүд (фразеологизмууд) таагүй гү, али бүдүүлиг юумые тойруулан, халтаг туулан нэрлэhэн үгэнүүд (эвфемизмүүд) хэрэглэгдэhэн байдаг.

Жэшээ: 1. Ай, халаг, бусахадаа борооhоор дайралдажа **шудхаhан хулгана болохоми** гээшэ гү? Дэлгэрэй Сэсэгмаадаа снидэм бусалгажа байхадань, газаань бүдүүн хоолойтой хүнэй: — Дэлгэртэн гэжэ айл хаанаб? — гэжэ hурахан соностожо, хүбүүнэй hэрдгээд газаа гарахадань, обоо хүбөө юунэ ганзагалжархиhан Дамба үбгэн ерээд, **уhан хулгана болошоhон** морин дээрээ hархайжа байба. (Тумунов). Шэнэ Программые дүүргэхын түлөө миини саарhан дээрэ бэшэ, ёнотойл зүрхэнэйл мүрысөөн ябажа байна ха юм. Одоол **унаhан малгайгаа абангүй** худэлмэрилхэ сагнай ерээ ха юм. (Дамдинжапов).

Эдэ мэдүүлэлнүүд соо оруулагдаhан **шудхаhан хулган, болохо, уhан хулгана болохо унаhан малгайгаа абангүй** гэhэн hайруулганууд **нороxо** нэбтэрхэ, **сүлөөгүй, шанга** гэhэн үгэнүүдэй орондо хэрэглэгдэнэ.

Жэшээ: 2. Гонгорой эхэдэ хоёр эгэшэ дүү хоёр гэhэмди. Абамнай бүри **наhа бараhан** юм. Эхэм бүри hая мүнхэрөө hэн. (Дамдинжапов).

Буряадай уран зохёолномууд дотороо үйлэ хэрэгые, ушар байдалые, зоннне ямар нэгэн онсо шэнжэтэйгээр зураглан харуулхын тулада адлирхуу удхатай үгэнүүдые олоор хэрэглэдэг. Тэдэ үгэнүүдынь сэдьхэл зүрхэ дайраха янза бүрнин шэнжэтэй байдаг.

Тинхэдэ уран зохёолшод ном соогоо оруулhан хүнүүдэйнгээ онсо өөрсэ янзын хэлые элиншэлэн харуулхын тулада, тэдэ хүнүүдэйнгээ ямар эрдэмтэй, хэр зэргэ болгоноо тухай байhые, ямар ангинь бэ гэжэ тодорхойлхын тулада синонимуудые хэрэглэдэг байха юм.

Зохёолой хэлые хурса тодо болгохо талаар синонимуудые хэрэглэдэг үүргэнь тон ехэ байдаг. Уран зохёолнууд соо хэрэглэгдэhэн хуушарhан үгэнүүд (архаизмууд), шэнэ үгэнүүд (неологизмууд), нютаг нютагта хэлэгдэдэг үгэнүүд (диалектизмүүд) саг үеые элиншэлхэ, газар нютагые танюулха, зохёол соохи хүнүүдэй хэлые онсолон илгажа тусгаарлаха талаар тон ехэ аша туhа үзүүлдэгынь мэдээжэ.

Удхаараа адлирхуу үгэнүүд ямар нэгэн юумэн тухай ойлгосые янзаар, олон ондоогоор дамжуулха арга олгодог дээрэhээ манай хэлэлгые баян, нугархай болгоно гээшэ.

Адлирхуу удхатай үгэнүүд буряад хэлэнэй бүхы хэлэлгын хубинуудта бии. Гэбэшье юумэнэй ба тэмдэгэй нэрэнүүд, глаголнууд синонимуудаар элбэг, баян юм.

Хэлэндэ ходо хэрэглэгдэжэ байдаг **тогтонги синонимууд** байдаг. Харин тинхэдэ элдэб олон үгэнүүд синонимуудай үүргэ дүүргэжэ, хэлэлгэдэ, уран зохёолдо хэрэглэгдэдэг. Эдэ хадаа саг зуурыи гэхэ гү, али контекстуальна синонимууд гээшэ.

Лексическэ синонимууд болбол айхабтар ехэ үүргэ дүүргэдэг, хэлэлгые уран гоё болгодог, хэлэнэй хүгжэлтын баялигые харуулдаг.

II. ДУГАРОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

ИТАР-ТАСС: түби дэлхэй мүнөөдэр

КАИР.

Россин Федерацийн Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Руслан Хасбулатов түрүүтэй Россин Федерацийн Верховно Соведэй делегаци албанай хэрэгээр Египедтэ байhан зандаа. Египедэй гадаадын хэрэгүүдэй министр А. Мусатай Президент парламентариууд уулзаа hэн.

Египедэй дипломатийн толгойлогшын гуйлтаар Россида бэелүүлэгдэжэ байhан эконом-ническа реформын ябаса тухай, тэрэнэй туйлалтанууд ба дутуу дунданууд тухай Р. И. Хасбулатов хөөрэжэ үгөө hэн. Орон соомнай хүшэр хүндэ байдалhаа гараха арга боломжонууд бии гэжэ тэрэ заагаа. Энээнтэй

Соёлой һонин

«ЗАНДАН ЖУУ» ҺОНИРХУУЛБА

Тээмэндэ Сэлэнгын аймагай Ташар һуринда театральна республиканска фестиваль үнгэргэгдэжэ, тэндэ арадай театрнууд, бэлигтэй драматическа бүлэгүүд хаба аалгаһан байна. Тэрэ тоодо Баргажанай, Хурамхаанай, Игалгын, Мухар-Шэбэрэй, Сэлэнгын аймагуудай арадай театрнууд, мүн Яруунын аймагай Эгэтын-Адагай соёлой байшангай драматическа коллектив тэрэ фестигальда бэлиг шадабаряа харуулаа.

Р. Х. Батмаевай «Зандан Жуу» гэһэн зүжэгыс эгэтын-адагайхид харуулжа, түрүү һуури эзэлээд, энэ театральна фестиваль, дээрэ лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртөө. 2 мянган түхэриг мүнгэн шан барюулагдаа. Тэрэшэлэн үнэтэ бэлэг—стереомагнитофон республикын Соёлой министерствын зүгһөө үгтөбэ. Екатерина Федоровна Зозулина, Абида Петровнич Дондоков, Бутидма Доржиева гэгшэдэй уран бэлиг тэмдэглэгдээ. Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшө Е. Я. Санжимитыповагай ударидалга доро хүдэлһэн жюрин гишүүд энэ зүжэгтэ үндэр сэгнэлтэ үгөө.

Энэ зүжэгэй амжалтада хубитаяа оруулһан. Сэлэнгын аймаг ошохо автобус үгөһэн Эгэтын совхозой директор Ч. Ц. Банзатова эгэтын-адагайхидай зүгһөө халуун баярые хүргэнэбди.

Өөнэдынгөө артистнууд тухай хэдэн үгэ хэлэхэор. Ород яһанай буряад хэлэтэй Екатерина Федоровна Зозулина фестивалиин эгээл эрхим актриса гэжэ нэрлэгдэ. Ялас гэмэ һоним, хурса образ гаргадаг, баян арга боломжотой Абида Дондоковой бэлиг тэмдэглэгдэбэ. Тинхэдэ программые хүтэлэгшэ Бутидма Доржиевада жюрин гишүүд һайн сэгнэлтэ үгөө. Энэ зүжэгэй хүгжэмые композитор Анатолий Андреев зохёогоо, нютагай уран зураада Будажака Дашиев шэмэглээ. «Зандан Жуу» зүжэг табиһан залуу коллектив Улаан-Удын Сагаалганай байндэрэ хүргдээ. «Победа» колхозой правлениеһэ театрай коллективэй зүгһөө баяр хүргэнэбди.

Н. ЫЫРЫХОВА.

АВТОРЫН ТАЙЛБАРИ: Энэ статьятай гоноорэгшэ Зандан Жуугай ласкай барилгын № 70102 гэһэн радиостанцияйнгаа дорнодхиндоо.

ӨРИХЭЙ БҮЛГЭМ ЭЛЭБХИТЭЙ

Буряад ороной Национальна библиотекын искусствын таһагай хүдэлмэрилэгшэд һонирхолтой ажал ябуулдаг юм. Үнгэрһэн жэлэй декабрь һарахаа Буряад Республикын Рерихэй бүлгэмэй гишүүдтэ, номдо дуратайшуулда зорюулагдаһан хэмжээ ябуулганууд олоор үнгэргэгдэжэ байна гажэ тэмдэглэхээр.

Бүхэдэлхэйн соёлой эгээл эрхим бүтээлнүүдтэ зорюулагдаһан лекциннүүд олоной һонирхол татана. Эртэ үеда сагай Египедэй искусствааһаа эхилээд, Ренессансын үе хүртэгэ хооронһоо лекциннүүд эндэ уншагдаад байна. Рерихэй бүлгэмэй харюусалгата секретарь Николай Маркович Смирнов эдэ лекциннүүдые уншана.

Хариин таһагаймнай хүдэлмэрилэгшэд эдэ лекциннүүдэй темэнүүдтэ зорюулагдаһан номуудаар һонирхолтой выставкэ, номуудай шэнжэлэл хэнэ. Манай библиотекадэ гоё байһанные ойлголгоор номууд олон юм. Баяхан Христосой түрэһэн үдэртэ зорюулагдаһан лекци, выставкэ эмхидхэгдэбэ.

Бара бүриин хоёрдохи гарагай гурбанда Рерихэй бүлгэмэй гишүүд сугларжа, искусство болон литературын һонин асуулгануудые зүбшэн хэлсэдэг юм. Энэ мэтэй таһагай библиотекарьнүүд ехэ туһа хүргэдэг байна. Тэрэнэр номуудые олоно үгэдэг, выставкэнүүдые [illegible].

Н. БОГОМОЛОВА,
Буряадай Национальна республиканска библиотекын искусствын таһагые даалгаа.

БУДДЫН ШАЖАН ТУХАЙ

Буддын шажан тухай элидхэлнүүд январиин дүрбэнһөө юһэн болотор Улаан-Удэ хотын Эб найрамдалай байшан соо уншагдаба. Удэр бүхэндэ дүрбэнһөө зургаан час болотор сугларагшадай урда Санкт-Петербургын дасанай шэрээтэ Данзан-Хайбзун Самаев буддын шажанай философи тухай сугларагшадта хоорэжэ үгөө. Тэрэнэй элидхэлнүүдые уран зохёолшод, философууд, түүхэ шэнжэлэгшэд болон бусадные мэргэжэлтэй хүнүүд һонирхон шагнаһаан байна.

Дэлхэйн гурбан шажан оор өөрын философитой юм. Росси дотор демократинн тогтоһоор эрхэтэн бүхэн ямаршье шажан баримталжа, бурханда һүзэглэхэ эрхэтэй болонхой. Элидхэлнүүдые уншаһанайнь удаа сугларагшад Санкт-Петербургын дасанай шэрээтэ Данзан-Хайбзун Самаевта олон тоото асуудалнуудтайгаар хандаба. Юртэмсэ Газар хоёрой хоорондохи холбоон, зурхай зураалга гэхэ мэтэ асуудалнууд тон һонирхолтой байгаа.

Буддын шажанай суртал тухай тон ойлгосотойгоор хоорэнэгдэнь, сугларагшад Данзан-Хайбзун Самаевта халуун баярые хүргоод, ута наһа, удаан жаргал үгөөбэ.

Байгша оной январиин 17-до хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдые бүтээдэг заводой соёлой-спортын байшан соо удэрэй 2 сагта Санкт-Петербургын дасанай түлөөлэгшэд Улаан-Удэ хотын хүн зонтой уулзаха. Уулзалтын программада хурал хүргэдэхэ, «түхэреэн стол» эмхидхэгдэхэ байна. Мүн «Буддын шажан мүнөөдэр» гэһэн фото-зураг уудай выставкэ харуулагдаха юм.

Д. АНГАЕВ.

Үнгэрэгшэ жэлэй һүүлшын һарада 55 жэлэйнгээ ойн баярые үгтэһан республикын Соёлой министерствын дэргэдэхи Арадай уран бэлигэй түбэй (РЦНТ-гэй) хүдэлмэрилэгшэд олондо мэдэгдэжэ ансамбльнуудые эмхидхэһэн байна. Тодэнэй дунда «Уряал», «Магтаал», «Лотос», «Булжамуур», «Уянга», «Тулана» гэһэн ансамбльнуудые нэрлэхээр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Булжамуур» ансамблиин басагад хитад хатар гүйсэдхэнэ.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

Барилдаан

ШЭНЭ ДУРИМӨӨР

Дүрэ буллалдалтын барилдаагаар Буряад Республикын кубогта хүртэхыг түлөө мүрысөөн һанган Улаан-Удэ хотын Спортын байшан соо болобо. Спортын табан бүлгэмэй 70 шахуу бэлигтэй бэрхэ бүхэ барилдаашад хабаадаба, хаба шадалаа туршаһан, мэргэжэл шадабаряа дэшэлүүлһэн байгаа.

Мүрысөөн шэнэ дүримөөр үнгэргэгдөө гэжэ абаһаар лэ тэмдэглэлтэй. Урдандаа барилдаашад хөөр уулзалгада урагшагүйдэгэрөө, хабаяа туршадаг һэн. Харин мүнөө түрүүшынгээ уулзалгада шүүгдэбэл, саашадаа харагшадай һандали дээрэ һууха баатай болоно бшуу. Тинхэдээ мүрысөөн олимпийскэ гуримаар үнгэргэгдэбэ гэжэ. Гадна шэнхүүр бүхэндэ Буряад ороной эрхим зургаан барилдаашадые тодоруулаа. Энэ мүрысөөнэй дүнгүүдээ Россий Федерацийн болон уласкоугодлын ехэ ехэ мүрысөөнүүдтэ элэнэр бүлтадаа хабаадаха аргатай байна Сютой.

Үнгэрэгшэ намар Санкт-Петербург хотодо болоһон Россий түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ бронзо медаллаар шагнагдаһан «Динамо» бүлгэмэй түлөөлэгшэ Юрий Партихеев эгээл хүндэ шэнгүүртэ илажа гараха аргаа гэжэ сугларагшад һаргаһан байгаа. Ушарынь юуб гэхэдэ, Буряад ороной хэдэн-бэрхэ барилдаашад дээдээ шэнгүүртэ гаража, түлалдаа ха юм. Зүгөөр һэрэгэдэжэ байгуулагдаһан «Урожай» бүлгэмэй гэшүүн Александр Бельков эдэбхитэй һайнаар барилдажа, бүхы уулзалганууддаа илаад, республикын кубогта хүртэбэ. Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй гэшүүн Салат Сантахонов гурбадахи шатын дипломоор шагнагдаа.

52 килограмм. Эндэ Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагшад онсо шалгарба. Тингэжэ Владимир Пильчинов Түмэн Жаргалов хоёр түгэсхэлэй шадаанда гараа һэн. Жэмбүүрэй ханхинамсаар, Пильчинов добтолжо, хэдэн очко абаадхиба. Табан минута соо эдэ хэдэн очконуудые тохэрюулхэ гээшэ хүшэр юм ааб даа. Гэбэшье Жаргалов ехэ хүсэл зоригтой харуулжа, хүсэжэрхёо. Хараалагдаһан сагай дүүрэхэдэ, табло дээрэ 6:6 гэһэн тоо аржыжа байба. Хэн нэгэнэйнь түрүүшын балл абатар, мүрысөөн үргэлжэлүүлэгдээ. Зүгөөр эндэ Түмэн Жаргалов аза талаантай байжа, гурбал балл абаад, түрүү һуури эзэлбэ. Буряад ороной бэрхэ барилдаашадай нэгэн Андрей Матюнов («Динамо») «Россий эдиэ наһан» гэжэ спортын бүлгэмэй түлөөлэгшэ Марсель Ильясовтай уулзахадаа, тэнсүү шанга тэмсэлдэ 4:3 тоотойгоор шүүжэ, гурбадахи һуурида гараһан байха юм.

57 килограммай шэгнүүртэ эгээл олон хүн сугларба—14. Бэлигтэй бэрхэ, мэргэжэл шадабаритай, үндэр нэрэ эзэрэтэй барилдаашад эдэнэй дунда бии һэн. Гадна залуунуудые һаа, эдиршүүлэй, гатуушуулай дунданаа Россий мүрысөөнүүдтэ шалгардаг болоһон хүбүүдые яһала байба. Ушар нимэһэн уулзалга бүхэн угаа шанга тэмсэлдэ үнгэроо. Хүлеэгдэгүй ушарнуудые тохёолдобо. Улаасхоорондын классай спортын мастер Сергей Замбалов спортын мастер Виктор Моисеновтой барилдахадаа, 1:16 тоотойгоор шүүгдэшэхэ юм гэжэ хэн уридшалан хэлэжэ шадаха байгааб?! Саашадаа В. Моисеонов залуу мастер Л. Ширапжалсаповтай уулзахадаа, яаха аргагүй диилдэшөө. Һагшагда һагшагдаһаар, «Россий эдиэ наһан» гэжэ спортын бүлгэмэй түлөөлэгшэ Юрий Данинимаев Буряадай Сагшанарай институтдай студент Максим Молоновые («Динамо») очкогоор булижа, кубогта хүртөө. Тус бүлгэмэй гэшүүн Дугар Жамсуев хүндэлэлэй табсангай гурбадахи шатада гараба. Юрэдөөл, энэ шэгнүүртэ гартаа шандааһа шангатай, хулдоо гохо дэгээтэй хүбүүдэй урган гаража байһые мүрысөөн харуулаа.

Удаадахи шэгнүүртэ багшанарай институтдай студент спортын мастер Жамса Лхамажанов эдиэ бүхэ Эрдэм Ширяповые 8:1 тоотойгоор шүүжэ, түрүү һуури эзэлбэ. Россий чемпион болоһон Улаан-Удын авиационно үйлэдбэрнин нэгэдэлэй слесарь Юрий Сандаковай гурбадахи һуурида түригдэшэһэн ушар энэ шэгнүүртэ нилээд шанга тэмсэлэй болоһые тэршэлнэ бшуу.

СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөнэ шанда хүртэһэн «Динамо» бүлгэмэй түлөөлэгшэ Александр Бардаханов дээнэ шэгнүүртэ гарабаньe, олохон бэрхэ барилдаашадые бүдэрүүлжэ, сугларагшадай зүгһоо альга ташалгаар үгтагдаа. Тиин Бардаханов 68 килограммай шэгнүүртэн соohоо шалгараһан байха юм. Баяр Лхасаранов («Россий эдиэ наһан»), Валерий Шагжитаров («Урожай») гэгшэд удаадахи шатын дипломуудаар шагнагдаа. Сэхьень хэлэхэдэ, тус шэгнүүртэ барилдадаг маһай суута бүхэ Борис Будаев Корейн Республикын барилдаанай федерацийн урилгаар Сеул ороһон байба. Зүгөөр энэ ушар Александр Бардахановай алжалтын нэгэ хүндые дошюулуулагүй гэжэ хэлэлтэй.

74 килограмм. «Динамо» бүлгэмэй гэшүүн Юрий Майдарханов эндэ бусадаа яаха аргагүй булюу байба. Түгэсхэлэй шаадаанда тэрэ Вадим Селезневые 7:2 тоотойгоор диилжэ, кубогта хүртэхэ ёһоороол хүртөө. Баяр Жаргалов түрүүшынхеэ бронзо медаллаар шагнагдаа.

Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй гэшүүн Жаргал Элбенов мүрысөөнһөө мүрысөөндэ хүдэлжэжэ, мэргэжэжэ ябана гэхэдэ, аалуу болохогүй ха. Саашадаа эдэ мүрөөр һорилгоо хабэл, ехэ ерэдэйтэй спортсмен болохо аргатай байна. Багшанарай институтдай физическэ хүмүүжүүлэлэй кафедрын ахалагша багша, Россий габьяата тренер В. Н. Иванов тэрэнинь һурган һорилгоо юм.

Бусад шэгнүүрнүүдтэ спортын мастернууд Андриян Анганов (Улаан-Удын гарнизон). Владимир Бенеев («Динамо»). Игорь Тютрин (Улаан-Удын гарнизон) гэгшэд ялалта туйлаба.

Мүрысөөнэй дүнгүүдээр «Динамо» бүлгэмэй суглуулагдамал команда (ахалагша тренерынь Россий габьяата тренер Н. С. Иванов) илажа, Физическэ культура ба спортын талаар республиканска комитедэй нэгэдэхи шатын дипломоор шагнагдажа, дэмжуулгын кубок барюулагдаһан байна. Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй барилдаашад (ахалагша тренерынь Россий габьяата тренер В. Н. Иванов) —хоёрдохи, шэнэор байгуулагдаһан «Урожай» бүлгэмэй спортсменүүд (ахалагша тренерынь В. Е. Гармаев) гурбадахи һуури эзэлээ.

Түмэн Жаргалов— эрхим һайн аргэ дуратэй, Александр Бардаханов ялалта түйлаха хүсэл эрмэлэзтэй байһанай түлөө тусхай шагнуудта хүртэбэ.

— Мүрысөөн яһала байнаю үнгэрэгдөө, гэбэшье зарим барилдаашадаймаа һонирго бэлэдхэлгэ дутуу дундануудаа элеэр хаагдаба. Юрэдөөл, саашаа Россий али бүхы мүрысөөнүүдтэ ураншагалгаа хабаадахын тула эдэ дутуу дундануудаа усадхаха ёһотойбди, — гэжэ ШВСМ-эй ахалагша тренер Мунхэ Цыдыпов хэлэнэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: барилдаанай үе; тусхай шагнал хүртэһэн А. Бардаханов.

В. ПЛУТТЫН фото.

Түһатай зүбшэл

ХАРТААБХААР БЭЛДЭГДЭҺЭН САЛАДУУД

Гэр бүлэ бүхэндэ һайндэрые ямаршьеб даа, сорьин онсо шэнжэтэйгээр, баян долгор эдэтэйгээр, хүхюу зугаатайгаар үгтаха гэжэ ороллодог. Һайндэрэй столые элдэбэн саладуд гоёодог, бэлэн бүтээгдэхүүн гээшэ ааб даа. Тоод мүнөө үедэ гэрэй саян эхэнэрэй эгээл гар догонь байдаг огородой эдэнэй нигэн хартаабха болоно. Шүлэ шанахадаа, элдэбэн эдэ, салат бэлдэхэдээ, хартаабха хэрэглэгдэдэг. Тиигэһэн янзтайнь, һайндэртэ айлшагша, гэр бүлынгоо гишүүдые хүндэлэхынтэй тула хартаабхаар бэлдэгдэһэн хэдэн салат тайлаг. Таанад өөнэдынгөө дурадхахамнай. Таанад өөнэдынгөө дурраар али нэгэнь, шэлжэ, айлшаалаа хүндэлэхэ гаа.

ҮБЭЛЭЙ САЛАТ

400 г хартаабха, дабһалгаһан 2 үгэ, 1 [illegible], 100 г амтата перец, 1 мөрхөөб, 150 г ногоон горох, 1 стакан зоохой, дабһан.

Хартаабха мөрхөөб хоёрые шанаад, гаршихнаар хэршэгты. Ногоон горох, жэжэхэлээ, ха [illegible], амтата [illegible], һонгино нэмэгты. Эдэ бүгэдые бүлгынь гишүүлэгт мүхаад, дабһалгаа, [illegible] гэ, али зоохэйгоор хушагты.

ХАРТААБХЫН, ЭЛЭЭГЭЙ КАПУСТЫН САЛАТ

500 г хартаабха, 250 г эһээгдэһэн капуста, 2 һонгино, 1 морхоб, 150 г зоохэй гэ, али майогез.

Хартаабха мөрхөөб хоёрые мельһатайнь шэнгаад, сэбэлэгты. Удаань жэжэхэнээр хэршэгдэһэн хартаабха, мөрхөөб, һонгино дээрэ эһээгдэһэн капуста нэмэжэ, майонезтэй гэ, али зоохэйтэй холин хутхагты.

ХАРТААБХЫН ҮНДЭГЭТЭЙ САЛАТ

400—600 г хартаабха, 2 үндэгэн, 1 һонгино, 1 ехэ халбага зоохэй гэ, али майонез, погоон эдэгэн, дабһан, перец.

Шанагдаһан хартаабха жэжэхэнээр хэршэхэ. Болоһон үндэгые, һонгиные хахадаарнь отолоод бахал хэршэгты. Эдэ бүхы юумэсэ холиһоноойгоо һүүлээр дабһа, перец, майонез гэ, али зоохэй нэмэжэ худхагты. Удаань амһарта соо хэжэ, [illegible] һэгэнь погоон саладай ба петрушкын набшаһаар гоёоходотнай болохо.

СЕЛЕДКОТОЙ ХАРТААБХАТАЙ ФОРШМАК

200 г хартаабха, 2 һонгино, 2 селедко, 2 яблока, ургамалай 1 ехэ халбага тоһон, 1 үндэгэн, перец.

Шарагдаһан һонгино, шанагдаһан хартаабха, селедкын яһагүй мяхэ, мясорубкаар гаргаад үгэгдэһэн яблокатай худхагты. Дээрэнь тоһо, перец нэмэжэ, амһарта соо хэнэнэйнгээ удаа шанагдаһан үндэгэнэй хэршэдэһэнүүдээр гоёогты.

ТОБШОХОНООР...

ХОККЕЙ. Шайбатай хоккейгээр республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө 31-дэхи мүрысөөнэй түрүүшын нааданууд боложо, тэнсэлэ [illegible]тын «Локомотив» миха-консервын комбинатай «Динамо-вигыс» 10:6, ЛВРЗ-гэй спортын клубые 12:7 тоотойгоор шүүбэ. Тинхэдэ локомотивагон сэанабарилгын заводой хоккеистнүүд хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой түлөөлөгшэдые 5:2 тоотойгоор шүүгээ.

* * *

Бүмбэгэтэй хоккейгээр Буряад ороной түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн эхилээд, гол түлөб Хэжэнгын, Хорина болон Эгэтэйн аймагуудта наадануд боложо байна. Хэжэнгын аймагай «Юность» команда Хорина аймагай «Нэран» командатай уулзахадаа, талмайн эсэдһээ яаха аргагүй булюу байгаа.

БУРЯТИЯ мунөөдэрэй номерто

«Амжалтагаагаар эхилхэ гээ һаа, томоотой байха хэрэгтэй» — Б. Юдинцэвтэй Т. Жимбуевагай үнгэргэһэн хоорэлдоон.

«Саашадаа юун болохо юм?» — П. Натаевай статья.

«Түрэл хэлэнэй асуудалнууд тухай үшөө дахин» — профессорнууд В. Найданов Г. Санжиев хоёрой статья.

«Энэрхы сэдьхэлэй урагаар. Үбшэнтэндэ налалхайгаар хандаха» — В. Курочкинай тэмдэглэл.

«Бидэ совет хүнүүд гүбди?» — А. Кабановой статья.

Соносхолнууд.

Сонгор экран

ОСТАНКИНО КАНАЛ.

6.55—Шэнэ һонин. 7.35—Үглөөнэй гимнастика. 7.45—Үглөө. 10.00—Фирмэ найдуулна. 10.15—Харыг, нагныг. 10.20—«Дневной поезд»—фильм. 10.55—Концерт. 11.25—Ахалагша классайхидта хүгжэмтэ программа. 12.19—Брейн-ринг. 13.00—Шэнэ һонин. 13.20—«Шерлок Холмс и доктор Ватсон». 2-дохи сери. 14.25—«Дневной поезд» — фильм. 16.00—Шэнэ һонин. 17.10—Блокнот. 17.15—Мультфильм. 17.55—Хашнарай Шэнэ жэлэй уулзалга. 18.45—Технодром. 19.00—Шэнэ һонин. 19.25—Кубаниин дневник. 19.50—Мультфильм. 20.00—«Возвращение в Эдем». 20.50—Миниатюра. 21.00—«Черта с два...» 21.40—Амгалан нойрсогты, багашуул! 22.00—Шэнэ һонин. 22.25—Хуушан шэнэ жэл: хашнарай уулзалга. 00.25—Париж—Дакар авторалли. 01.00—Шэнэ һонин. 01.20—спортивна дамжуулга.

РОССИ КАНАЛ.

9.00—Мэдээсэлнүүд. 9.25 — «Время деловых людей». 9.55—Үглөөнэй гимнастика. 10.10—«Без ретуши». 11.05—Мэдээсэлнүүдэй шэнжэлэл. 11.45—Алтан һалаа. 12.15—«Хранители истины». 12.45—Мультипульти. 12.50—«Санта-Барбара». 118-дахи сери. 13.45—Космополис. 14.35—Тарантинодай асуудал. 15.00—«Трижды о любви» фильм. 16.30—Бизнес: шэнэ нэрэнүүд. 16.45—Шэнэ һонин.

БУРЯАДАЙ ТВ.

17.00—Мультфильм. 17.10—Ялга дуунтай уулзалга. 17.50—Залуушуулай «ИКС» видеоканал. 19.20—Байгал. 19.35—Буряадаар хэлэе. 19.40—Байгал (буряадаар). 20.00—ЛВРЗ-гэй ДК-да ахалагша классайхидай Рождественой үдэшэ. 20.50—Соносхолнууд.

РОССИ КАНАЛ.

21.00—Мэдээсэлнүүд. 21.25—«Санта-Барбара». 119-дэхи сери. 22.15—В. Астафьевай зохёол бүтээлнүүд. 23.05—Бизнес ба политика. 24.00—Фигурна һолжоролгоор Европын чемпионат. Эхэнэрнүүд. 01.00—Мэдээсэлнүүд. 01.25—РФ-гэй Верховно Совелэй сесси дээрэ. 01.40—«Система Нешель»—фильм.

Дэлхэйн һониной дээжэнээ

САЙ ТУХАЙ

Марокко үрэндэ айлшаһан ерэһэн хүнүүд тэндэхи [illegible] заал һаа саахартай ноо[illegible] сайгаар хүндэлдэг бай[illegible]. Ногоон сай хэрэглэдэгэ[illegible] Марокко дэлхэй дээрэ [illegible] үүшын һуури эзэлдэг [illegible]. Энэ ороной бүхы зоной [illegible] хадһаа олонхининь жэ[illegible] 1.29 килограмм ногоон [illegible] хэрэглэнэ.

Ногоон сайда дуратай [illegible] эндэ жэлһээ жэлдэ олон [illegible]лоно. Тиимэһээ Мар[illegible]сай ондоо оронуудһаа [illegible] худалдажа абаха баатай [illegible]лоһон байгаа.

Ехэнхидээ Хитад ороо[illegible] сай худалдажа абадаг [illegible]. Валютаяа харамнажа, [illegible]рокко ногоон сай байра[illegible] рэ ургуулха гэжэ [illegible] гаргаа һэн. Теэд энэ[illegible] ехэ тэсэбэртэй ажал [illegible]шоо. Марокклын уларидаг [illegible] тадайхиһаа ондоо ааб [illegible]. Сайн набша намаа ур[illegible]хын тула дулаахан аад[illegible]бага шинтэйшэг уларидаг [illegible]рэгтэй юм. Зүгөөр ж[illegible] 1000—1200 миллиметр[illegible] нойтоной унахада, м[illegible] таагүй, шанга наранда [illegible] набшаһан тэсэдэгүй. [illegible]гашуубтар, хужаалиг [illegible]гэр, хурьһэндэ һайн [illegible]. Тиимэһээ Хойто-Ам[illegible]када тон таарамжатай [illegible] байдал олгохонь хэ[illegible] ааб даа. Тэздыгэ [illegible] ехэсэр үбэлдөө ородог, [illegible]даа ехэ халуун, ехэ[illegible] хуурай үе болодог. [illegible]

Марокклын худоо ах[illegible] институтдай эдэмтэд хэ[illegible] мэргэжэлтэдтэй сугтаа [illegible] набша намаагай «зангы[illegible]гаад, тэндэхи уларидаг [illegible]руулхаб гэһэн шэнжэ[illegible] аяар 25 жэлэй туршад[illegible]жэ, һая дуурэгдэ.

Энэ ушараа тусхай жаалиг һайн хүрьһэтэй [illegible] ташуудуд бэлдэгдээ. З[illegible] хитадхиһаа адли [illegible] уламыл яагаад байгу[illegible] гэжэ улаан бодомжолоо[illegible] аэга гэнтэ олдоһон [illegible]. Бүтэлгын пробко [illegible] дуб модоной һүүдэртэ [illegible] энэ набшын боогууд [illegible] һайнаар үрэгаха байна [illegible] элэгэ. Нимэ дуб м[illegible] сайн илитцнуудые [illegible]руулха тарга һаа. Сай[illegible]гуд һалхинаа, мүнөө[illegible] ангама халуун нарад, [illegible] мүн сагай уларидаг [illegible] һанһаа ехэ аршала[illegible] баһна. Мэргэжэлтэдэй [illegible] Марокклын Ларан, Л[illegible] эрдэмшинуудта хэ[illegible] дажа, удаанньегүй һай[illegible] харуулаа. Мүнөө [illegible] Марокко жэлдээ 200 [illegible] сайн набша намаа [illegible] даа абажа, хари гү[illegible] һэ ехээр дулдыдахаяа [illegible] либо.

ШУХАГ ҮНДЭЭ[illegible]

Башкирай эрдэмтэд [illegible] үбшэлние аргалха [illegible] гэжэ шэнэ эм бии [illegible]. Энэ эм гансашье СПИ[illegible] энэ аргалха бэшэ, м[illegible] гаргаа үбдхэдэ артри[illegible]сат үбэ аргалхада т[illegible]натай байба. Хүлеэ та[illegible] болоһон үбшэнтэд, [illegible] хачаг, гэртээ харидаг [illegible] лоһон байна,— гэжэ [illegible]цинын эрдэмэй доктор [illegible]лиа Насыров хэлэна[illegible] гоор нимэ эм гэнтэ [illegible]шоо баша юм ааб даа [illegible]кирай эрдэмтэд аяар [illegible]лэй туршада шэнжэ[illegible]дые хэжэ, нимэ эм [illegible] гоһон юм. Энэ эм яа[illegible]гамалһаа абтааб гэхэ[illegible] лолкоэо үндэһэндэ [illegible] химическэ туршалгаа[illegible] эдэлэһэн байна. Эртэ [illegible] хитад эмшэлэгчэдэ [illegible]во үндэһэн жэнгиньгэ [illegible]ли гэжэ тоологдодог [illegible] түбэдные эм домдо[illegible] байна. Лакричник [illegible]гоо нэрээр алдаршаһа[illegible] эмдэ ородог үргамалы[illegible] хайрагүйгээр нэгэ үе[illegible] загдаһаншье, хари гү[illegible]тэ. Янондошье эльгэ[illegible] байна. Мүнөө үедэ [illegible] энэ үргамалые хэ[illegible] байра дээрэ һайн [illegible] бэлдэжэ шадаха боло[illegible] ба гэнэбди.

АЙЛ БҮХЭ'ДЭ ХОПОРИК

Кирова хотын айл [illegible] хопорик гэжэ жэлэхэ[illegible] [illegible] болоо[illegible]

Тэндэхи далгуур [illegible] 1700 түхэригээ [illegible] талай хөөр гуйса [illegible] абажа болоо. Хэ[illegible] үүсэгтэй, [illegible] 13 гуйса [illegible] пилыные үнэтэй [illegible]

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б. М. Ж. (харюусалгата секретарь) НИМАЕВ П. Н. (редакторой орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторой орлогшо), ТОКТОХОВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес: 670000. Улаан-Удэ, Капитальнайн үблэ, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54 редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76. таһагууд: советдүүдэй үдэлмэрийн ба нитын эмхинүүдэй —2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 оношнитын үдэлмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-53; оршуулгын—2-60-91; коммерческэ—2-35-84; корректорнуудэй—2-33-61. хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающинуудай)—2-35-95, Манай корреспондент: Агинскда—3-45-94, Закаменскда—30-61.
Буряад Республикын Министрнүүдэй Советдэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтер— —2-23-67 вахта—2-56-62.

Газетэ нэгдэхэ 760 дахи гарга хэблэлэй 3 хуудаһан хэмжээтэй газетын индекс 50931 [illegible]
Хэблэлдэ тушаагдаһан саг 21.20.

Буряад Республикын Хэблэлэй ба олонлог мэдээсэлэй министерствын республиканска типографиэ газетэ барилдан хэблэгдэбэ. Д. [illegible] 3-45-33